

Opvoeddebatten met migrantenvaders

Een methodiekbeschrijving en -onderbouwing

Opvoedebatten met migrantenvaders

Een methodiekbeschrijving en -onderbouwing

Marjolijn Distelbrink (Verwey-Jonker Instituut)

Shakuur Halane (Trias Pedagogica)

Abdellah Mehraz (Trias Pedagogica)

Pauline Naber (Hogeschool Inholland)

Trees Pels (Verwey-Jonker Instituut)

Met medewerking van: Shira van Dongen, Veerle Knippels

Februari 2015

Deze publicatie is mogelijk gemaakt door een subsidie van ZonMw.

Met dank aan de sleutelpersonen, debatleiders en vaders die aan het onderzoek deelnamen. Daarnaast dank aan de studenten Souad Elmabdaoui en Tatjana Selberie van Hogeschool Inholland, die data voor dit onderzoek verzamelden. Evenals aan hun begeleider Roel van Goor. En tot slot aan onderzoekers Veerle Knippels en Shira van Dongen van Hogeschool Inholland en stagiaires Hester Hage en Joris de Jong van het Verwey-Jonker Instituut. Zij verzamelden eveneens data voor dit onderzoek.

Inhoud

Inleiding	5
Deel I	
Opvoeddebatten met migrantenvaders: beschrijving	9
1 Vaders en opvoedsteun	11
1.1 Betrokkenheid van vaders	11
1.2 Vragen over opvoeden bij migrantenvaders	12
1.3 Afstand tot het reguliere aanbod	16
2 Opvoeddebatten met Marokkaanse vaders	19
2.1 Doelgroep en doel	19
2.2 Vorm en inhoud opvoeddebatten met Marokkaanse vaders	23
2.3 Kernelementen opvoeddebatten Marokkaanse vaders	28
3 Opvoeddebatten met Somalische vaders	31
3.1 Doelgroep	31
3.2 Inhoud debatten en kernelementen Somaliërs	34
3.3 Ervaringen van vaders	39
4 Opvoeddebatten met Ghanese vaders	43
4.1 Doelgroep	43
4.2 Inhoud debatten en kernelementen Ghanezen	46
4.3 Ervaringen van vaders	49
5 Samenvatting en conclusies deel I	51

Deel II	
Opvoeddebatten met migrantenvaders onderbouwd	57
1 Werkzame elementen opvoeddebatten	59
1.1 Accent op informatie en bewustwording	59
1.2 Aansluiten in aanpak: debatvorm	60
1.3 Outreachende communicatie en werving	62
1.4 Lage drempel	63
1.5 Vertrouwen opbouwen	65
1.6 Ruimte voor eigen inbreng en vragen	66
1.7 Aandacht voor opvoeden in de migratiecontext	67
1.8 Gebruik van aansprekende werkvormen en film	70
1.9 Kenmerken van professionals	71
Geraadpleegde literatuur	73

Inleiding

Opvoeddebatten met migrantenvaders

Vaders worden minder bereikt met opvoedondersteuning dan moeders. Dat geldt in versterkte mate voor vaders met een migrantenachtergrond. Dit terwijl zij wel vragen en onzekerheden hebben, en ook kampen met problemen bij hun opgroeiende kinderen (Pels, Distelbrink & Postma, 2009a; Distelbrink et al., 2012a; Pels, Ketner & Naber, 2012). Onderzoek van de Kenniswerkplaats Tienplus heeft laten zien dat er in Amsterdam enkele veelbelovende initiatieven zijn om vaders van diverse herkomst te bereiken en de kracht van gemeenschappen aan te boren (Pels et al., 2012). Een ervan is de methodiek opvoeddebatten met Marokkaanse vaders, van ontwikkelaar Trias Pedagogica. Trias Pedagogica is een onafhankelijk adviesbureau voor interculturele pedagogiek, opvoeding en vaderschap. De methodiek opvoeddebatten, die in diverse steden wordt uitgevoerd, is in samenwerking met de Kenniswerkplaats Tienplus op papier gezet met steun van de gemeente Amsterdam, ZonMw en Stichting Kinderpostzegels Nederland (Distelbrink et al., 2012b). Recent wordt de methodiek ook toegepast bij andere groepen migrantenvaders, vooral van Somalische en Ghanese herkomst.¹ Een brede toepassing past ook binnen de huidige ontwikkelingen in gemeenten, waarbij meer wordt aangesloten bij informele netwerken en eigen kracht van ouders. Vaders moeten daarbij niet buiten beeld blijven. In de methodiekbeschrijving die voor u ligt werkten de onderzoekers van Tienplus en Trias Pedagogica opnieuw samen om a) de uitbreiding naar de nieuwe groepen én b) de onderbouwing van de methodiek op schrift te stellen.

Deze methodiekbeschrijving

Deel I van deze methodiekbeschrijving gaat in op de problematiek, de uitvoering van en ervaringen met de debatten bij de nieuwe groepen vaders. Dit deel vormt een aanvulling op de eerder verschenen methodiekbeschrijving uit 2012 over Marokkaanse vaders. In deel II van deze methodiekbeschrijving onderbouwen we met kennis uit literatuur *waarom* de methodiek, zoals deze is opgezet, in theorie kan werken bij migrantenvaders uit de drie groepen.

---

1 Bij Turkse vaders is de methodiek ook uitgeprobeerd, maar daar is het in de afgelopen jaren moeilijk gebleken daadwerkelijk nieuwe debatten te organiseren. Een reden kan zijn dat de ontwikkelaars van Trias Pedagogica zelf geen directe connecties in deze groep hebben; het lijkt erop dat ook enige terughoudendheid bij de Turkse groepering om zich te verbinden aan een activiteit die ook een brug wil slaan naar formele instellingen een rol kan spelen. Hierover zijn op grond van het onderzoek evenwel geen harde uitspraken te doen.

Over de feitelijke effecten kan nog weinig worden gezegd, al is ten behoeve van deze methodiekbeschrijving wel de tevredenheid van een beperkte groep vaders in kaart gebracht. Die is groot. Deze uitbreiding en onderbouwing van de methodiek van de opvoeddebatten is gefinancierd door de landelijke organisatie voor zorgonderzoek ZonMw, binnen het programma Effectief werken in de jeugdsector.

De hoofdvraag die is beantwoord voor deze methodiekbeschrijving, luidt:

Hoe kan de methodiek 'opvoeddebatten voor Marokkaanse vaders' breder toepasbaar worden gemaakt voor andere groepen migrantenvaders, en theoretisch worden versterkt?

De volgende deelvragen zijn daarbij van belang

1. Is de methodiek 'opvoeddebatten voor Marokkaanse vaders' toepasbaar bij Somalische, Ghanese en wellicht andere migrantenvaders?
  - a. Wat is kenmerkend voor de opvoedvragen en gezinskenmerken van deze vaders?
  - b. Wat betekent dit voor toepassing van de methodiek bij deze vaders? Zijn er aanpassingen in inhoud, kernelementen of uitvoering nodig?
2. Welke (theoretische) onderbouwing is er te geven voor diverse kernelementen van de methodiek opvoeddebatten voor verschillende groepen migrantenvaders?

De beschrijving is bedoeld voor geïnteresseerden in de methode en potentiële debatleiders, gemeenten die zoeken naar manieren om groepen die verder van het formele aanbod afstaan te versterken of eigen kracht van ouders in gemeenschappen te ondersteunen. Wie debatten wil leiden of één of meer opvoeddebatten wil (laten) organiseren, kan contact opnemen met bureau Trias Pedagogica. De methodiek 'Opvoeddebatten met migrantenvaders' is eigendom van Trias Pedagogica en kan niet zonder training van de beoogde debatleiders worden uitgevoerd. Trias Pedagogica beschikt overigens zelf over een pool van debatleiders die de debatten kunnen leiden in verschillende gemeenten.

Onderzoeksactiviteiten

Voor deze methodiekbeschrijving zijn verschillende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd. Om te beginnen is door de onderzoekers een literatuurstudie uitgevoerd betreffende gezinskenmerken, vaderschap, opvoeding en behoef-

ten aan opvoedondersteuning in de Somalische en Ghanese groepering. Het doel hiervan was een probleemanalyse te maken vanuit de literatuur. Om de probleemanalyse aan te vullen zijn gesprekken gevoerd met vijf sleutelinformanten met veel kennis over wat er speelt binnen de groepen. Met de sleutelinformanten is ook gesproken over de toepasbaarheid (en eventuele benodigde aanpassingen) van de debatten bij de nieuwe groepen. Bij de Ghanese groepering was één van de twee sleutelinformanten tevens debatleider.

Om de uitvoering van de methodiek bij de nieuwe groepen helder te krijgen (methodiekarticulatie) voerden de onderzoekers gesprekken met de medewerkers van Trias Pedagogica en observeerden ze bij vijf debatten (drie met Somalische, twee met Ghanese vaders). Om de ervaringen van deelnemers in beeld te krijgen, interviewden ze daarnaast tien Somalische deelnemers en zes Ghanese deelnemers aan de debatten. Daarin is nagegaan hoe vaders aankijken tegen opvoeding en ontwikkeling, welke opvoedvragen zij hebben, welke motivatie zij hadden om mee te doen aan de debatten en hoe zij de debatten hebben ervaren. Voor de onderbouwing van de kernelementen (deel II) is een literatuurstudie uitgevoerd. Het onderzoek is uitgevoerd door een team van onderzoekers van Hogeschool Inholland en het Verwey-Jonker Instituut.

Opbouw van de methodiekbeschrijving

Deel I van de methodiekbeschrijving is beschrijvend. Dit deel start met een reflectie (op grond van literatuurstudie) op het belang van vaderbetrokkenheid, veranderingen in vaderschap in migrantengroepen en de afstand tot het aanbod (hoofdstuk 1). Dit hoofdstuk schetst in grote lijnen de aanleiding voor het ontwikkelen van de vaderdebatten door Trias Pedagogica. Dan volgt een korte samenvatting van de methodiek zoals die oorspronkelijk is ontwikkeld en nog steeds wordt uitgevoerd bij *Marokkaanse vaders* (hoofdstuk 2). We bespreken doelgroep en doel van de opvoeddebatten, vorm, inhoud en kernelementen van de debatten. In de hoofdstukken 3 en 4 gaan we in op de uitbreiding naar de Somalische respectievelijk de Ghanese groepering. Waarom past de debatvorm volgens sleutelinformanten ook bij deze groepen,? Wat zijn kenmerken van de doelgroepen die erop af komen? Welke aanpassingen zijn er in de uitvoering, volgens debatleiders en ontwikkelaars? Is dat terug te zien in de observaties? Wat weten we op basis van debatobservaties en ervaringen van vaders over de tevredenheid en resultaten? De hoofdstukken 3 en 4

beginnen steeds met een nader uitgewerkte schets van de vragen of problemen van vaders in de betreffende groepen tegenkomen, aangevuld met wat cijfers over de omvang van de groepen. Deel II is gewijd aan de onderbouwing van de kernelementen bij de opvoeddebatten vanuit de literatuur.

A faded, grayscale background image showing a group of people walking in a line, possibly a family or a group of friends, moving from left to right. The figures are slightly out of focus, creating a sense of movement and depth.

Deel I

Opvoeddebatten met migrantenvaders: beschrijving

1 *Vaders en opvoedsteun*

In dit hoofdstuk bespreken we de achtergronden voor het ontwikkelen van opvoeddebatten: de vragen die er bij vaders (en ook moeders) van verschillende (niet-westerse) herkomst leven (1.2), en de behoeften aan steun zoals die uit eerdere onderzoeken naar voren komt (1.3)². We starten het hoofdstuk met een reflectie op het belang van actieve vaderbetrokkenheid (1.1). Een opmerking vooraf: de literatuurstudie richtte zich in hoofdzaak op de vadergroepen die Trias Pedagogica bereikt; er wordt her en der literatuur aangehaald die een bredere focus heeft. De literatuur die we vonden over opvoeding en vaderschap richt zich overigens het meest op Marokkaanse, in mindere mate op Somalische en nauwelijks op Ghanese vaders. Over de relatie van Somalische en Ghanese ouders met voorzieningen voor opvoedondersteuning is iets meer literatuur voorhanden. Deze is deels ook verwerkt in de hoofdstukken 3 en 4.

1.1 *Betrokkenheid van vaders*

Betrokkenheid bij de opvoeding door vaders is een thema dat steeds meer aandacht krijgt in beleid en onderzoek (bijv. Pels et al., 2012; De Hoog, Harthoorn & Servage, 2011). Vaders van uiteenlopende herkomst zoeken zelf naar meer betrokkenheid en een nieuwe invulling van hun rol, die bij de ontwikkelingen in de huidige maatschappij past. Moeders en jeugdigen vragen van vaders ook nieuwe vormen van betrokkenheid (ibid.). Het is echter nog niet gemakkelijk om de stap te maken naar nieuw vaderschap. Een deel van zowel autochtone als migrantenvaders wil graag een goede of betere band met kinderen en actiever betrokken zijn bij de opvoeding, maar realiseert dat in de praktijk nog lang niet altijd. De Nederlandse omgeving speelt daarbij ook een rol. Nederland wordt door onderzoekers wel gekarakteriseerd als 'moederland' (De Hoog, 2003). Moeders blijven in de meeste gezinnen hoofdverzorger en -opvoeder, terwijl vaders in verreweg de meeste gevallen hoofdkostwinners blijven. De moeder wordt zowel door ouders zelf als professionals vaak als belangrijkste opvoeder beschouwd. Voorzieningen, zowel scholen als instellingen voor opvoedondersteuning, richten zich doorgaans op

---

2 Dit hoofdstuk is een lichte bewerking van de tekst uit de methodiekbeschrijving 'Opvoeddebatten met Marokkaanse vaders' van Distelbrink et al., 2012b. Het hoofdstuk is aangevuld met literatuur over Ghanese en Somalische vaders/gezinnen.

moeders, veel minder op vaders (bijv. Blokland, 2010). Voor veel vaders en moeders is een geheel gelijke taakverdeling waarbij moeders en vaders min of meer inwisselbaar zijn overigens geen einddoel. Maar er valt nog veel terrein te winnen in het realiseren van een grotere betrokkenheid van vaders.

Vaders' deelname aan gezinsinterne taken is niet alleen wenselijk omdat vaders (en moeders) meer betrokkenheid willen. Vaderbetrokkenheid is een zeer belangrijke voorwaarde voor emancipatie van vrouwen, in de zin van hun arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid. Daarnaast is de opvoedende rol van vaders van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen (voor een overzicht zie Pels et al., 2012). Vaders leveren hun eigen unieke bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen. Zij stimuleren bijvoorbeeld meer autonomie bij kinderen en zijn ook als rolmodel op andere terreinen van belang dan moeders. De afwezigheid van vaders als opvoeder - ook al maken zij deel uit van het gezin - kan negatief uitpakken voor kinderen (bijv. Distelbrink, Geense & Pels, 2005; Tavecchio & Bos, 2011). Het is dus van belang ouders te ondersteunen bij het versterken van de positie en rol van vaders als opvoeders. Daarnaast kan worden gewezen op het belang van mannelijke rolmodellen voor jongens. Ook in het kader van de preventie van criminaliteit groeit de aandacht voor de vaderrol (bijv. Pels, 2003), wat gezien de oververtegenwoordiging van sommige groepen migrantenjeugdigen (met name jongens) in criminaliteitscijfers van groot belang is (Pels, 2008; Bakker et al., 2013).

1.2 *Vragen over opvoeden bij migrantenvaders*

Opvoeding binnen migrantengezinnen

Migrantenvaders en -moeders hebben een aantal specifieke kenmerken die maken dat zij nog meer dan andere ouders steun bij de opvoeding kunnen gebruiken. Allereerst delen zij met migrantenmoeders het vraagstuk hoe een balans te vinden tussen de eigen waarden en die van de Nederlandse omgeving. De afstand tussen wat zij zelf meekregen in de opvoeding en wat de huidige tijd en maatschappij van hen als vader vraagt is groter dan bij de gemiddelde autochtoon-Nederlandse vader en zij moeten zich zien te verhouden tot een voor hen deels weinig bekende maatschappij. Veel migrantenvaders hadden in hun jeugd een hiërarchische relatie met hun ouders, in elk geval met hun vader, en zijn strikt opgevoed (Distelbrink et al., 2005). Eenzelfde afstandelijkheid wensen vooral jongere vaders niet meer in de relatie

met hun eigen kinderen (ibid.; zie ook Pels et al., 2012). Vaders zouden hun kinderen meer aandacht willen geven, meer open met ze praten en minder streng optreden bij overtredingen. Aan de andere kant hechten ze eraan een aantal traditionele waarden over te brengen, zoals respect tonen voor ouders en andere volwassenen. Van de Nederlandse opvoeding, of beter gezegd van het beeld dat de vaders hiervan hebben, willen ze zeker niet alles overnemen. Veel kinderen in migrantengroepen worden meer dan autochtone kinderen opgevoed met collectivistische waarden. In de Nederlandse omgeving staat individualisme centraler, waardoor bijvoorbeeld autonomie, voor jezelf opkomen en zelfstandig denken belangrijke opvoeddoelen zijn. Deze doelen staan in migrantengezinnen minder centraal, al winnen ze terrein bij gezinnen van jongere en hogeropgeleide ouders (Pels, 1998, 2005; Pels & de Gruijter, 2005).

Voorals vaders en moeders van de eerste generatie en laaggeschoolde ouders nemen naar verhouding vaak hun toevlucht tot autoritaire straffen, waaronder fysieke straf, en maken minder vaak gebruik van autoritatieve opvoedmethoden zoals uitleg van regels. Vaders en ook moeders zijn vaak onzeker over hoe de kinderen dan wél te sturen, als zij niet autoritair 'mogen' straffen. Ouders hebben niet zelden het idee dat de Nederlandse maatschappij kinderen beschermt maar daarbij hun gezag als ouders ondermijnt (Pels, 2005; Pels et al., 2009a; Pels & De Gruijter, 2005). Hoewel migrantenouders meer gebruik maken van autoritaire straffen dan autochtone ouders, zijn ze tegelijkertijd minder geneigd grenzen te stellen en gedragingen te verbieden bij jonge kinderen. Soms bestaat er ook het idee dat de opvoeding pas op latere leeftijd echt begint. Bij Islamitische ouders van de eerste generatie is dat bijvoorbeeld vaak het geval, mede geïnspireerd op uitspraken van de Profeet Mohammed, dat kinderen de eerste 7 jaar van hun leven nog 'klein' zijn en daardoor de nadruk nog niet zo sterk op disciplineren hoeft te liggen. In de 7 jaren erna moet het kind opgevoed worden. Vanaf 14 jaar worden kinderen juist sterk losgelaten door ouders die deze indeling in drie keer 7 jaren aanhangen (o.a. Pels, 1998; zie ook Pels & de Gruijter 2005).³

Zowel vaders als moeders uit migrantengroepen zijn van huis uit doorgaans niet gewend om kinderen te complimenteren, aandacht te besteden aan wenselijk gedrag van kinderen en dit te stimuleren. In de opvoeding ligt meer accent op straffen en verbieden. Communicatie heeft niet zelden het karakter

---

3 Het betreft hier een eigen invulling van ouders aan woorden van de profeet die feitelijk meer de volgende strekking hebben: de eerste zeven jaren ligt de nadruk op het spelen (wat niet wil zeggen dat het kind zich alles kan permitteren of dat disciplineren pas met 7 jaar moet beginnen). De tweede zeven jaren staan in het teken van discipline en de derde zeven jaren in het teken van een vriendschappelijke relatie tussen ouder en kind.

van eenrichtingsverkeer: er wordt meer tegen dan met kinderen gepraat (ibid.; Pels, 2005; Pels & de Gruijter, 2005).

Een specifiek onderwerp waarmee onder andere Islamitische ouders te maken hebben en waarin zij een extra begeleidende taak hebben, is hun kinderen leren omgaan met negatieve beeldvorming en discriminatie. Al dan niet bewust dragen ouders soms 'wij-zij denken' of wantrouwen tegen de Nederlandse samenleving over, of beelden als: 'dit land is niet van ons'. Dat kan veel invloed hebben op toekomstbeelden van kinderen, waarvan ouders zich niet altijd bewust zijn (Pels et al., 2009a).

De rol van vaders

In veel migrantengezinnen van Marokkaanse en Somalische afkomst spitst de vaderlijke inbreng zich van oudsher vooral toe op gezinsexterne taken, zoals het kostwinnerschap en de vertegenwoordiging van het gezin buitenshuis (Distelbrink et al., 2005; Pels & de Gruijter, 2005). Daarnaast worden vaders geacht bij te dragen aan de morele opvoeding, de correctie, het monitoren van kinderen en aan de socialisatie van opgroeiende zonen. Over de invulling van de vaderrol in de Ghanese groepering is weinig bekend uit onderzoek. Wel is bekend dat in Somalische en Ghanese gezinnen in de herkomstlanden moeders - door omstandigheden zoals oorlog of economische noodzaak - niet zelden buitenshuis werken. Maar ook daar geldt dat moeders de hoofdverantwoordelijken zijn voor de zorg voor de kinderen. In Nederland is de arbeidsdeelname van Somalische vrouwen overigens zeer laag (Dourleijn & Dagevos, 2011).

In Nederland komen verhoudingen tussen partners soms onder druk te staan, zo is bijvoorbeeld bekend voor Marokkaanse gezinnen. Daarbij spelen omstandigheden die te maken hebben met de positie als migrant een rol. Mannen en vrouwen omarmen bijvoorbeeld deels nieuwe opvattingen over taakverdeling en opvoeding, maar in een verschillend tempo (Pels & de Gruijter, 2006). Daarnaast komt de traditionele gezagsrol van vaders soms in het geding als gevolg van lange perioden van scheiding (door migratie) of werkloosheid (bijv. Pels, 2003, voor Marokkaanse vaders). Ook huwelijksmigratie kan de verhoudingen op scherp zetten (bijv. Hooghiemstra, 2003). Ghanese en Somalische vaders leven in Nederland vaak gescheiden van (de moeder van) hun kinderen, vanwege al dan niet met de vluchtgeschiedenis samenhangende (echt)scheiding (Klaver, Poel & Stouten, 2010). Onder Somaliërs in Nederland is sprake van veel werkloosheid (Dourleijn & Dagevos, 2011); het is daarom aannemelijk dat veel vaders niet aan hun rol als kostwinner kunnen voldoen.

Zoals ook bij moeders, ontstaat bij migrantenvaders langzamerhand meer oog voor het ondersteunen van kinderen. Bij de invulling daarvan blijven ze in

de praktijk nog ver achter bij moeders. Dat geldt het sterkst voor oudere vaders, die vaak primair een rol vervullen als kostwinner, moreel leidsman en toezichthouder in het gezin en minder direct betrokken zijn bij de dagelijkse opvoeding van de kinderen. Vaders van de eerste generatie zijn doorgaans minder doordrongen van het belang van hun actieve betrokkenheid bij de dagelijkse opvoeding en emotionele steun voor (jonge) kinderen. Uit onderzoek onder Marokkaanse jongeren is bijvoorbeeld bekend dat zij zich weinig gesteund voelen door hun vader, dat hun vader weinig gezag over hen heeft en dat hij weinig is betrokken bij hun opvoeding (Pels et al., 2009a). Vaders worden door Marokkaanse jongens als streng ervaren en er is weinig openheid in het contact met hen, omdat diverse onderwerpen als 'schaamtevol' ervaren worden (Pels & Nijsten, 2000; zie ook Ketner, 2008). Overigens vinden ook moeders het niet altijd even gemakkelijk met kinderen over allerlei onderwerpen open te praten, vooral als het thema's betreft als seksualiteit. Wel is de emotionele band die kinderen met moeders hebben vaak sterk, en fungeren ze als buffer tussen vaders en kinderen (ibid.).

Vragen van migrantenvaders

Migrantenvaders uit de groepen waar Trias Pedagogica mee werkt, hebben - mede vanwege hun culturele achtergrond en soms lage opleiding - een langere weg af te leggen naar nieuwe invullingen van vaderschap dan andere vaders. De nieuwe invulling roept vragen op (Distelbrink et al., 2005). Daarnaast zijn er vragen over bijvoorbeeld ondersteuning bij de schoolloopbaan. Migrantenvaders hebben gemiddeld weinig kennis van de Nederlandse maatschappij, bijvoorbeeld van de werking van het onderwijssysteem en de verwachtingen die daar gelden ten aanzien van ouders (ibid.). Tegelijkertijd slagen scholen er niet altijd in om ouders - vooral vaders - voldoende te betrekken bij de gang van zaken op school, waaronder deelname aan ouderavonden, bezoek van ouderavonden en mentorgesprekken (Distelbrink et al., 2012a). Niet alleen in de verhouding tot hun kinderen, en de bredere Nederlandse omgeving (bijv. onbekendheid met het Nederlandse schoolsysteem, hoe kinderen te begeleiden in de tienerjaren in de Nederlandse maatschappij, hoe de kinderen te begeleiden bij hun identiteitsontwikkeling) roepen vragen op (Distelbrink et al., 2005; Pels et al., 2012). Dat geldt ook de relatie tot de moeder van hun kinderen, zo is gebleken bij de Marokkaanse opvoedebatten.

1.3 *Afstand tot het reguliere aanbod*

De ondersteuning die vaders vanuit hun omgeving ondervinden vormt een factor die sterk kan bijdragen aan het succesvol uitoefenen van de vaderrol (Bernard van Leer Foundation, 2001; Lamb, 1998). Migrantenvaders uit de groepen waar Trias Pedagogica mee werkt, vinden vaak niet vanzelfsprekend hun weg naar formele opvoedondersteuning. Deels geldt dit ook voor moeders. Diverse factoren spelen mee, zowel aan de kant van ouders zelf als aan de kant van het aanbod: wantrouwen naar en onbekendheid met voorzieningen, de gewoonte binnen eigen kring oplossingen te vinden voor problemen, het niet gewend zijn te reflecteren op de opvoeding en het niet beheersen van de Nederlandse taal. Daarnaast kan meespelen dat ouders problemen bij kinderen of hun eigen rol daarin niet altijd (h)erkennen (zie bijv. Stevens et al., 2003; Zwirs et al., 2006, Van den Broek, Kleijnen & Keuzenkamp, 2010). Dit maakt dat relatief veel ouders, hoewel zij er wel notie van hebben dat zij de grip op hun kinderen verliezen en hen niet kunnen ondersteunen, niet in staat zijn concrete (opvoed)vragen te formuleren (Pels et al., 2009a). Daarnaast hebben veel ouders van oudsher minder het idee dat zijzelf primair verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. In het herkomstland wordt de opvoeding vaak met volwassenen in de grootfamilie rond het kerngezin gedeeld (ibid.). Aan de aanbodzijde speelt mee dat regulier aanbod van opvoedondersteuning doorgaans weinig op migranten en hun vragen is afgestemd (bijv. Pels, Distelbrink & Tan, 2009b; Bellaart, 2014).

Voor vaders in het bijzonder speelt nog iets anders. Langzaamaan ontstaat meer oog voor het feit dat zij een andere ondersteuningsbehoefte hebben dan moeders: vaders zijn geen manlijke moeders. Bovendien groeit het besef dat de invulling van vaderschap een grote diversiteit kent en niet los kan worden gezien van de (culturele, etnische, sociaaleconomische) context. Onderzoek onder migrantenvaders maakt aannemelijk dat een groepsgericht aanbod in eigen kring, afgestemd op werktijden van vaders, het beste werkt om vaders te bereiken (Distelbrink et al., 2005). Een korte inventarisatie van literatuur over vaderprojecten gericht op migrantengroepen van JSO (2005) geeft het belang aan van een apart aanbod voor vaders en een specifieke benadering (bijvoorbeeld gericht op de toekomst van kinderen en minder op dagelijkse opvoedvragen) (zie ook Pels et al., 2012). Laagdrempeligheid en een open werkwijze, waarin moralisme, paternalisme en al te persoonlijk aanspreken wordt vermeden, is in gesprekken over opvoeding van belang, maar vooral nodig voor vaders die weinig betrokken zijn, en voor de oudere generatie

(Distelbrink et al., 2005). De aanpak van Trias Pedagogica, opvoedebatten met vaders, zet hier ook op in.

De doelgroep van de opvoedebatten

Uiteraard zijn niet alle migrantenvaders onzeker of hebben zij allemaal behoefte aan deelnemen aan een opvoedebat. Sommigen vinden hun weg naar de reguliere opvoedondersteuning, wat vooral geldt voor hoger geschoolde ouders. Niet alleen is de weg naar formele opvoedsteun korter voor hoger opgeleiden, maar ook doen zich onder hen minder problemen met de opvoeding en negatieve opvoedbeleving voor dan onder laaggeschoolden (bijv. Van den Broek et al., 2010). Migrantenouders met een middelbare of hogere opleiding (meer dan vmbo) kunnen gemiddeld genomen soepeler de overgang maken naar een opvoedstijl die elementen bevat van het in Nederland dominante opvoedmodel, en combineren deze met eigen waarden zoals respect voor ouderen (Pels et al., 2009a). Voor laaggeschoolden is dit moeilijker. Maar ook hoger geschoolde vaders kunnen met vragen zitten, bijvoorbeeld over het combineren van eigen (al dan niet religieuze) waarden met de Nederlandse opvoeding (ibid.).

De groepen waarmee Trias Pedagogica werkt, komen niet snel terecht bij reguliere voorzieningen voor opvoedsteun, zoals gezegd (bijv. Pels et al., 2012). De methodiek opvoedebatten is, zoals in het volgende hoofdstuk duidelijk zal worden, sterk gericht op het overwinnen van wantrouwen bij vaders, het activeren van vaders om over hun eigen rol als opvoeder te praten en te reflecteren, het zoeken naar eigen oplossingen, met aandacht voor religie en de situatie als migrant. Dat maakt ze aantrekkelijk voor vaders (Distelbrink et al., 2012b). De debatten worden gehouden op tijdstippen die vaders uitkomen en op locaties die vertrouwd voor hen zijn. Waar nodig wordt in de eigen taal gewerkt; ook dit is een belangrijke factor, zoals we in latere hoofdstukken ook zullen laten zien. Activerende werkvormen, zoals het gebruik van film en discussie - blijken effectieve manieren om vaders actief te laten leren en reflecteren onder leiding van een trainer of docent (vgl. Bijkerk & Van der Heide, 2006). De methodiek van de 'opvoedebatten' is een flexibele interventie; de duur kan verschillen. Ook dat is van belang; een cursus kan afschrikken. In de meeste gevallen wordt een eerste debat gevolgd door enkele vervolgebatten, met meer of minder tijd ertussen. Soms vinden de debatten over een langere periode wekelijks plaats met een vaste kerngroep, vaker echter wisselt de samenstelling van de groep over de tijd heen.

2 *Opvoedebatten met Marokkaanse vaders*

De eerste groepering voor wie opvoedebatten werden ontwikkeld, waren Marokkaanse vaders. In dit hoofdstuk gaan we in op doel en doelgroep van de opvoedebatten met Marokkaanse vaders (2.1), vorm en inhoud (2.2) en kernelementen bij toepassing in deze groep (2.3). Dit hoofdstuk is een samenvatting van tekst uit de publicatie 'Opvoedebatten met Marokkaanse vaders: een methodiekbeschrijving' van Distelbrink et al. (2012b). Met Trias Pedagogica is nagegaan of de methodiek nog steeds wordt toegepast zoals eerder beschreven. Waar dit niet het geval is, is dit aangegeven in de onderstaande tekst.

2.1 *Doelgroep en doel*

Marokkaanse vaders als doelgroep

Nederland telde begin 2014 165.500 Marokkaanse kinderen (van de eerste of tweede generatie). Er woonden op dat moment 56.226 Marokkaanse vaders met thuiswonende kinderen in Nederland en 68.349 moeders. Moeders zijn veel vaker dan vaders alleenstaand met hun kinderen; van alle Marokkaanse moeders voedt een vijfde haar kinderen alleen op, bij vaders geldt dat voor maar 2 procent (eigen berekeningen Statline; databank CBS). In een meerderheid van de Marokkaanse gezinnen zijn beide ouders van de eerste generatie: buiten Nederland geboren (Distelbrink et al., 2012b).

Uiteraard zijn niet alle Marokkaanse vaders onzeker of hebben zij allemaal behoefte aan deelnemen aan een opvoeddebat. Sommigen vinden hun weg naar de reguliere opvoedondersteuning, wat vooral geldt voor hoger geschoolde ouders. Juist de Marokkaanse (en ook Turkse) gemeenschap telt veel volwassenen met een laag opleidingsniveau. Ongeveer de helft van de volwassenen tot 65 jaar in deze groeperingen heeft maximaal basisonderwijs afgerond en niet meer dan 30 procent heeft een opleiding boven vmbo niveau. Onder de eerste generatie volwassenen uit deze etnische groepen (niet in Nederland geboren) is het opleidingsniveau nog lager (Gijsberts & Herweijer, 2009). Zoals we in het voorgaande hoofdstuk betoogden, is juist bij lager geschoolde vaders de afstand tot reguliere voorzieningen voor opvoedsteun het grootst; onder andere vanwege beperkte kennis, wantrouwen, het weinig herkennen van opvoed- of ontwikkelproblematiek, maar ook de taalbarrière (vooral bij de eerste generatie). Marokkaanse vaders zoeken - evenals andere

migrantenvaders - naar een nieuwe rol; soms is hun oude rol (kostwinner, moreel leidsman, verantwoordelijke voor de 'buitenzaken') uitgehold; tegelijkertijd weten zij niet goed hoe hun rol wel in te vullen (Distelbrink et al., 2005). De problemen met hun kinderen zijn relatief groot; de afstand van vaders tot kinderen eveneens (zie verder Distelbrink et al., 2012b).

Trias Pedagogica richtte zich in eerste instantie zoals gezegd op *Marokkaanse vaders*. Voor de homogeniteit in etnische achtergrond is gekozen vanwege praktische redenen. Allereerst de taal: zeker eerste generatie vaders worden alleen bereikt als in elk geval een deel van het debat in het Marokkaans kan worden gehouden. Jongere vaders spreken niet altijd Marokkaans, een deel spreekt Berbers. De opvoedebatten worden bij een sterke vertegenwoordiging van deze subgroep vaak deels in het Nederlands gehouden, deels in het Berbers en deels in het Marokkaans. Een tweede reden is de vertrouwdheid en laagdrempeligheid. De overeenkomst in achtergrond leidt tot herkenbaarheid voor vaders, en tot de vertrouwdheid die nodig is om vaders aan de praat, in gesprek te krijgen. Dat Trias Pedagogica heeft gekozen voor een methodiek gericht op *Marokkaanse vaders* heeft ook te maken met de relatief sterke problematiek en afstand tot opvoedsteun die deze groep kenmerkt (zie verder inleiding). Vanwege het beeldmateriaal dat is ontwikkeld en de werving, is het opvoeddebat als methodiek in principe gericht op *mannen* en niet op mannen en vrouwen. Een reden daarvoor is ook dat er voor vaders nog weinig aanbod is en dat vooral zij niet gemakkelijk door formele opvoedsteun worden bereikt. Een andere reden is dat vaders onderling in een groep gemakkelijker praten dan met moeders erbij. Dit geldt zeker voor een thema dat steeds als heel belangrijk naar voren komt: de rolverdeling tussen moeders en vaders. Vaders krijgen na afloop van het debat de DVD vaak mee naar huis en velen, zo leert de ervaring, gebruiken hem om thuis met hun vrouw in gesprek te gaan over de opvoeding. Hoewel moeders dus zelf doorgaans niet deelnemen aan de debatten, worden zij via deze weg indirect bereikt met de methodiek.

Doelgroep opvoedebatten

Met de Opvoedebatten richtte Trias Pedagogica zich in de eerste jaren op twee subgroepen van Marokkaanse vaders, door de ontwikkelaars omschreven als 'eerste generatie' en 'tweede generatie' vaders. De aanduidingen verwijzen naar de migratiegeneratie van de vaders. Volgens de formele definitie die het CBS aanhoudt, zijn eerste generatie Marokkaanse vaders diegenen die buiten Nederland zijn geboren, in het herkomstland. Vaders van de tweede generatie zijn in Nederland geboren uit een of twee in Marokko geboren ouders. In het dagelijkse spraakgebruik, ook door sleutelinformanten, wordt

vaak gesproken van eerste generatie vaders (pioniersgeneratie), tweede generatie vaders (degenen die met hun ouders naar Nederland kwamen) en derde generatie vaders (de kinderen van de gezinsherenigers). Hierbij wordt overigens nog weleens uit het oog verloren dat er ook in latere ‘golven’ nog eerste generatie vaders naar Nederland zijn gekomen, ook recent nog, bijvoorbeeld als huwelijksmigrant.

Voor de opvoedebatten is niet zozeer de exacte definitie van de migratiegeneratie van vaders van belang, maar vooral de leeftijd. *Oudere vaders*, die wij hier ook wel zullen aanduiden als ‘eerste generatie vaders’ (vaak zijn ze ook als volwassene hier gekomen), zijn doorgaans traditioneler in hun opvattingen. Ze staan iets verder van de Nederlandse opvoeding af dan jongere vaders, hebben minder kennis over de Nederlandse opvoeding, voelen zich vaak minder thuis in Nederland. Een deel van deze vaders heeft geen werk meer; ze zijn werkloos of arbeidsongeschikt geraakt. Het herkomstland (uit de tijd van hun vertrek) en de eigen gemeenschap gelden als belangrijke referentiekaders voor de opvoeding. Deze vaders hangen veelal een strikte scheiding tussen mannen- en vrouwenrollen in de opvoeding aan. *Jongere vaders*, vaak deels getogen in Nederland of er zelfs geboren, zullen wij in het volgende ook aanduiden als ‘tweede generatie’ vaders. Zij hebben jongere kinderen, meer kennis over de Nederlandse samenleving, beheersen de Nederlandse taal redelijk of goed, zijn vaker middelbaar of hoger opgeleid, en werken doorgaans buitenshuis.

In de opvoedebatten kunnen vaders uit beide subgroepen aanwezig zijn. Soms vormen oudere vaders de meerderheid, soms de jongere vaders (waaronder vaders die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen of hier pas kort zijn). Dat levert andere accenten in de aanpak op, die later nog besproken worden. In beide groepen gaat het om vaders met thuiswonende of zelfs al volwassen kinderen (en kleinkinderen), die vragen hebben over de opvoeding, al zijn deze niet altijd geëxpliciteerd. Vaders in elk geval die interesse hebben om met andere vaders over opvoeding te praten en dit niet vaak hebben gedaan.

Punt is wel dat bij beide groepen deels andere vragen spelen. Zo hebben vaders van de eerste generatie veel vragen over hoe hun kinderen op te voeden in de Nederlandse context, of in deze tijd. Of hoe hun kinderen te begeleiden bij de schoolloopbaan. Ook vragen zij zich af hoe de kinderen te sturen in een land waarin fysiek straffen niet geoorloofd is, je niet mag slaan. Bij veel van deze vaders heerst een sterk wantrouwen ten aanzien van Nederlandse professionals en voorzieningen, ten aanzien van de Nederlandse omge-

ving. Zij beschouwen bepaalde tradities, die in feite meer samenhangen met cultuur dan met religie, als richtlijnen vanuit het geloof.

Jongere vaders kampen, zo is duidelijk geworden in de debatten, meer met het vraagstuk hoe hun kind tot een goede moslim op te voeden en tegelijkertijd tot een succesvol burger in de Nederlandse samenleving. De Islam is voor hen een belangrijker richtlijn dan de Marokkaanse tradities; zij zijn op zoek naar onderbouwing van hun keuzen in de opvoeding vanuit het geloof. Deels hebben deze vaders vragen die lijken op vragen die ook onder Nederlandse vaders spelen, bijvoorbeeld hoe de keuze voor een basisschool te maken.

Doelen

De belangrijkste doelen van de debatten zijn enerzijds informatieoverdracht en anderzijds bewustwording. Informatieoverdracht betreft overdracht van pedagogische kennis over opvoeding en ontwikkeling van kinderen, kennis over het belang van de rol van vaders en bijvoorbeeld over verwachtingen/regels/opvoeding in Nederland. Bewustwording gaat om bewustwording van de eigen invloed als vader op kinderen en hoe die vorm te geven.

De opvoeddebatten leiden vanwege de opzet (debat, gericht op kennisoverdracht en verandering van houding in plaats van training van specifieke opvoedvaardigheden) meestal niet direct tot verandering van gedrag en opvoedingsvaardigheden, maar zorgen wel voor het op gang brengen van reflectie. Over de eigen rol als vader, over de invloed van het eigen gedrag op het gedrag van kinderen (of een beginnetje daarvan). Bewustwording is nodig om uiteindelijk tot verandering in gedrag te komen. De opvoeddebatten werken eerst aan bewustwording over de eigen rol, en vervolgens aan het nemen van verantwoordelijkheid als vader. Die verantwoordelijkheid moet uiteindelijk een automatisme worden.

De belangrijkste *directe* doelen voor deelnemers aan de opvoeddebatten zijn:

- Vaders worden zich ervan bewust dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor een goede opvoeding van hun kinderen.
- Vaders worden zich bewust van het belang van een goede afstemming tussen moeder en vader, en van het belang van actieve betrokkenheid bij de opvoeding als vader.
- Vaders verwerven kennis over verschillende opvoedstijlen/manieren van belonen en straffen, positieve communicatie en van de invloed ervan op hun kinderen.
- Vaders worden zich bewust van de leefwereld en het ontwikkelingsstadium van hun kinderen; (meest van belang voor oudere vaders).

- Vaders krijgen kennis over en inzicht in het Nederlandse systeem van opvoeding, onderwijs en vrijetijdsbesteding; (meest van belang voor oudere vaders).

Er is ook een aantal *indirecte* of achterliggende doelen te formuleren. Doordat ze vaders bewust te maken van hun invloed op kinderen (bijv. de invloed van de opvoeding aan de moeder overlaten, van de invloed van bepaalde gedragingen op kinderen), leggen de opvoeddebatten een basis voor veranderingen in gedrag. In gezinnen kan, mede naar aanleiding van deelname aan opvoeddebatten, een kiem worden gelegd voor veranderingen in de relatie tussen ouders en kinderen. Uiteindelijk profiteren de kinderen ervan als vaders zich bewuster zijn van hun rol en deze leren afstemmen met hun partner, twee belangrijke elementen in de opvoeddebatten. Een gunstig bijeffect van de opvoeddebatten kan zijn dat vaders gemakkelijker de stap nemen naar formele steun bij de opvoeding, of gemakkelijker elkaar weten te vinden als gesprekspartner indien zich nieuwe vragen over de opvoeding voordoen. Dat gebeurt al op korte termijn, als onderdeel van het debat. Naar aanleiding van een eerste opvoeddebat ontstaat vaak enthousiasme in de omgeving en willen bij vervolgebatten vaak meer vaders meedoen, waardoor vervolgebatten vaak nog beter bezocht worden dan het startdebat.

Het aanbieden van het opvoeddebat draagt met andere woorden bij aan het versterken van informele steun rond vaders als opvoeders. Dat is belangrijk in het kader van het huidige ‘eigen kracht’ denken, dat in opvoedondersteuning steeds meer nadruk legt op het aansluiten bij en gebruik maken van de kracht die besloten ligt in de informele netwerken rond gezinnen. Opdrachtgevers kunnen ook andere achterliggende doelen hebben, zoals vaders op school in gesprek laten raken met elkaar en de school over opvoeding, als eerste stap naar ouderbetrokkenheid.

2.2 *Vorm en inhoud opvoeddebatten met Marokkaanse vaders*

Vorm

De opvoeddebatten worden doorgaans georganiseerd op een locatie die voor de vaders laagdrempelig en goed bereikbaar is. Dit kan de school van hun kind(eren) zijn, maar ook een buurthuis of andere plek die voor vaders vertrouwd en in de buurt is, zoals een moskee of een sportclub. De opvoeddebatten vinden doorgaans in de avond of in het weekend plaats, op tijdstippen die vaders schikken. In principe duurt een opvoeddebat ongeveer 2 uur. Aan de

debatten nemen doorgaans 15 vaders deel. Het maximum aantal per bijeenkomst kan oplopen tot rond de 30 a 40. Vaders worden in eerste instantie voor een eenmalige bijeenkomst uitgenodigd. De ervaring leert dat er altijd behoefte is aan vervolggesprekken. Dat vaders in eerste instantie voor één keer worden uitgenodigd is een bewuste strategie. Als de opvoeddebatten direct als reeks zouden worden aangeboden (het 'cursusidee') werpt dit drempels op en komen vaders niet opdagen.

Inhoud: de eerste bijeenkomst

De eerste bijeenkomst, het 'start-debat', is een breed opgezet debat dat diverse thema's die vaders kunnen bezighouden aanstipt. Als start wordt altijd een film getoond die andere Marokkaanse vaders in debat laat zien (hierover later meer). Na de film volgt doorgaans een open debat over de opvoeding, waarbij de inhoud voor een belangrijk deel wordt bepaald door vaders zelf. In het tweede deel van de bijeenkomst vindt doorgaans ook informatieoverdracht plaats, aan de hand van sheets met schematische weergaven en/of tekst, of alleen mondeling. De debatleider beschikt over een verzamelpresentatie waarin in principe alle onderwerpen uit de film aan de orde komen. De presentatie duurt meestal niet langer dan 15 minuten. Een veel besproken onderwerp waarop na de pauze vaak dieper wordt ingegaan, is de rolverdeling tussen vaders en moeders. Ook de rolverdeling tussen ouders en andere opvoeders is een onderwerp waarover geregeld wordt gesproken naar aanleiding van de film, en waarop in de presentatie en de erop volgende discussie nader wordt ingegaan. Dit gebeurt o.a. aan de hand van een voorbeeldplaatje over de verschillen tussen de 'Trias Pedagogica': drie cirkels (thuis, school en omgeving), die in Marokko deels overlappen en één geheel vormen van op elkaar afgestemde waarden, terwijl ze voor Marokkaanse ouders in Nederland verder uit elkaar liggen. Geregeld komt het in de debatten voor dat vaders zich als slachtoffer presenteren van de omgeving, de school, de Nederlandse overheid of hun wantrouwen ten opzichte van Nederlandse instanties uitspreken. In de discussie proberen de debatleiders erachter te komen in hoeverre vaders zich bewust zijn van hun eigen rol en verantwoordelijkheid bij het begeleiden van hun kinderen. Dit doen ze door hen eerst de ruimte te geven voor het uiten van kritiek en wantrouwen, en vaders vervolgens de vraag te stellen: wat doe jij om je kinderen te begeleiden en te zorgen dat ze op het goede pad blijven, in een omgeving waarin het vangnet rondom kinderen minder hecht, in elk geval anders is, dan ze gewend zijn?

Onderwerpen als hoe de kinderen te straffen, welke alternatieven er zijn en ook hoe effectief te straffen (bijvoorbeeld door te herhalen, grenzen te stellen, kinderen aan te kijken, dichtbij en op ooghoogte etc.), komen ook

geregeld in de presentatie, reacties of in de discussie aan de orde, zowel bij oudere als jongere vaders. Hierbij reiken vaders elkaar mogelijke oplossingen en aanpakken aan; soms bespreken of oefenen ze de manier waarop een gesprek of situatie kan verlopen.

De meeste debatten die op dit moment worden gehouden zijn met jongere vaders die deels hoger geschoold zijn en meer kennis hebben over de Nederlandse samenleving. Met deze vaders kan het gesprek op wat abstracter niveau worden gevoerd en kan er meer informatieoverdracht plaatsvinden. Met deze vaders wordt bijvoorbeeld gereflecteerd op de wijze waarop en mate waarin zij eigen culturele en religieuze waarden combineren met Nederlandse waarden en wat daarin oplossingen zijn. Daarnaast komen in de powerpoint-presentatie die bij deze groep wordt ingezet ook vragen aan de orde als: Wat is een goede opvoeder (welke aspecten komen bij de opvoeding kijken), welke stadia van ontwikkeling zijn er te onderscheiden volgens de westerse ontwikkelingspsychologie, en hoe verhouden deze zich tot de ontwikkelingsstadia volgens de Islam (0-7, 7-14, 14-21 jaar). Daarbij wordt ook op overeenkomsten tussen het westerse en islamitische ontwikkelingsmodel gewezen.

Bij de tweedegeneratie of jongere vaders spelen, zo merkten de ontwikkelaars, deels andere vraagstukken dan bij vaders van de eerste generatie/oudere vaders. De jongere vaders zijn erg bezig hoe ze het goede uit hun eigen opvoeding (opvoeding tot goede moslim, respect voor ouderen) kunnen combineren met westerse elementen, en hoe ze hun keuzes kunnen onderbouwen vanuit het geloof. Door de nadruk op de Islam wordt er bij deze groep naast een trainer of debatleider ook regelmatig een Imam of geestelijk verzorger betrokken, om vanuit de Islam betekenis te geven aan de dagelijkse opvoedingsvraagstukken waarmee de vaders in de westerse maatschappij te maken hebben. In de praktijk betekent dit dat deze Imam in een tijd van twee uur ongeveer vijf tot zes keer onderbouwing geeft vanuit de Islam. Met jongere vaders worden er tijdens vervolgbijeenkomsten, maar soms ook al tijdens het eerste debat, niet alleen discussie maar ook andere werkvormen ingezet. Een voorbeeld daarvan is een rollenspel of uiteengaan in kleine groepen om een onderwerp verder te bespreken, zoals ook in de film gebeurt.

Het startdebat sluit altijd af met een evaluatie en inventarisatie van behoeften voor vervolgdebatten.

Inhoud: vervolgebatten

In de meeste gevallen wordt het eerste opvoeddebat gevolgd door zo'n vier of vijf vervolgebatten. Deze verlopen minder volgens een vast stramien dan het eerste debat, hoewel het principe van het eerste debat wordt aangehouden: korte inhoudelijke introductie op het thema, film, debat naar aanlei-

ding hiervan, pauze, daarna verdieping met een korte presentatie gevolgd door discussie en afsluiting met evaluatie en peiling van de behoeften voor vervolg. In de verdieping kunnen - vooral met jongere vaders - verschillende werkvormen worden ingezet. Daar is meer ruimte voor dan bij het eerste debat.

Het onderwerp voor een vervolgdebat wordt per keer in overleg met vaders en de opdrachtgever bepaald. De vervolgdebatten geven de mogelijkheid een aantal hoofdthema's nader uit te werken en meer in te gaan op concrete opvoedsituaties en vaardigheden. De vervolgdebatten zijn nodig omdat het proces van bewustwording van de eigen rol herhaling vergt. Daarnaast kan in het eerste debat niet tot in detail op diverse thema's worden ingegaan. De vervolgdebatten bieden hiertoe wel de gelegenheid. Vaak komen op de vervolgdebatten meer vaders af, via vaders die aan het eerste debat hebben deelgenomen en via sleutelinformanten die het debat nog eens onder de aandacht brengen.

Onderwerpen die in de vervolgbijsenkomsten vaak aan de orde komen zijn:

- participatie en opvoeden in twee culturen;
- opvoeden en vaderschap;
- afstemmen tussen partners in de opvoeding;
- externe hulp.

Bij het schrijven van de vorige versie van de methodiekbeschrijving was het nog zo dat geregeld een opvoeddebat tussen vaders en jongeren werd gehouden als een van de laatste debatten in de reeks. Hiervan is Trias Pedagogica intussen afgestapt; het bleek een stap te ver voor veel vaders.⁴ Wel is nu bijna standaard een ontmoeting met professionals van het CJG ('externe hulp') onderdeel van de reeks.

In het debat *participatie en opvoeden in twee culturen* leren vaders welke mogelijke strategieën er zijn om de eigen waarden te combineren met die in de Nederlandse maatschappij en cultuurverschillen in opvoeding te benoemen en te begrijpen. Ze praten onder andere over wat integratie in hun ogen is en wat integratie vanuit Islamitisch perspectief betekent, en welke invloeden er op opvoeding zijn. In de presentatie na de pauze worden verschillende acculturatiestrategieën besproken, wordt een schema gepresenteerd over invloeden op kinderen (thuis, school, buiten) en toegelicht dat regels tussen de opvoedmilieus kunnen verschillen, en wordt ingegaan op de schema's van de

---

4 In sommige gevallen vindt een dergelijk debat nog wel plaats als vervolg op de reguliere debatten.

Trias Pedagogica in Marokko en Nederland (zie beschrijving eerste opvoeddebat). Daarbij wordt toegelicht dat in de Nederlandse omgeving individualisme een belangrijke kernwaarde is, wat ook zijn invloed heeft op de eigenschappen die op school het meest worden gestimuleerd (zelfontplooiing). Deze kunnen nogal verschillen van eigenschappen die ouders stimuleren in hun meer conformistische thuisopvoeding. Vaders debatteren met elkaar over de betekenis van dergelijke verschillen.

Bij het debat *opvoeden en vaderschap* zijn doelen: a) vaders kennis aanreiken over de specifieke rol van mannen in de opvoeding, voor de ontwikkeling van kinderen, en b) kennis overdragen over hoe vaders hun opvoedrol kunnen invullen. Naar aanleiding van een film over vaderschap wordt gedebatteerd over wat vaders verstaan onder vaderschap, hoe zij hun opvoedrol invullen, en wat zij daarbij nodig hebben. In de presentatie wordt aandacht besteed aan het gegeven dat vaders zowel direct invloed hebben op hun kinderen, als via de interactie met hun partner. Daarnaast komen verschillen tussen moeders en vaders ter sprake, de aspecten waarop vaders als opvoeder allemaal invloed hebben in relatie tot hun kinderen (bijv. zelfwaardering/zelfbeeld, maar ook vaardigheden, kennis, houding van het kind). Tot slot wordt het belang van het stimuleren van exploratie en het ondersteunen van het zelfvertrouwen van kinderen aangestipt.

Bij het debat *afstemmen tussen partners in de opvoeding* zijn doelen: a) vaders informatie geven over het belang van afstemmen van de opvoeding met hun vrouw, en b) enige vaardigheden oefenen om de partner daarvan (proberen) te overtuigen en samen met hun partner afspraken te maken over de opvoeding. Naar aanleiding van een film over dit onderwerp wordt gedebatteerd. Aandachtspunten daarbij voor de zijn: praten over het belang van een goed op elkaar afgestemde rolverdeling, over welke rol wenselijk is voor een vader en een moeder, over de rol die vaders zelf hebben en of zij wel eens praten met hun vrouw over de opvoeding. Na de pauze wordt ingegaan op hoe de rolverdeling in veel Marokkaanse gezinnen eruit ziet: de moeder als hoofdopvoeder, als buffer tussen vaders en kinderen, als emotionele spil, als advocaat van de kinderen (en de vader als rechter). Ook wordt besproken hoe vaders doorgaans in de tienertijd van de kinderen de rol van de moeders overnemen (als toezichthouder). De vader fungeert in veel gezinnen, zo wordt toegelicht in de bijeenkomst, als vertegenwoordiger van het gezin in zaken buitens, hanteert vaak een autoritaire opvoedstijl, bemoeit zich doorgaans pas actief met de opvoeding vanaf de puberteit. Kort wordt ingegaan op de verschillende opvoedstijlen. Vaders gaan daarna in groepjes uiteen om te praten over wat dit oplevert en welke stijl zij zelf (zouden willen) hanteren.

Doel van het debat *externe hulp* is dat vaders kennismaken met de werkwijzen en doelstellingen van formele instellingen waarmee als opvoeder mee te maken kunnen krijgen, zoals het Centrum voor Jeugd en Gezin, Bureau Jeugdzorg, de politie etc. Bij dit debat wordt vaak een vertegenwoordiger van een dergelijke instelling worden uitgenodigd. In de eerste helft, voor de pauze, ligt na een filmfragment vooral de nadruk op de kennis, opvattingen en verwachtingen van vaders over de betrokken instellingen. Na de pauze houdt de aanwezige professional een korte presentatie, waarna de vaders met deze professional in gesprek gaan, er mogelijke verschillen in onderlinge verwachtingen naar voren komen en daarover uitwisseling plaatsvindt. Hiermee kan ook de professional kennis opdoen en een andere blik krijgen op het omgaan met migrantenvaders.

De methodiek biedt de mogelijkheid om als dat nodig is van deze thema's zo nu en dan af te wijken. Dit is afhankelijk van de interesse en de behoefte van de doelgroep. Tegelijkertijd worden de vervangende thema's wel volgens het stramien van de methodiek 'Opvoeddebatten met Marokkaanse vaders' uitgevoerd.

2.3 *Kernelementen opvoeddebatten Marokkaanse vaders*

De opvoeddebatten zijn een vorm van groepsgewijze opvoedingsondersteuning. Hoofddoelen komen overeen met andere vormen van opvoedondersteuning: het bijbrengen van kennis, houding en vaardigheden die vaders kunnen ondersteunen in hun rol als opvoeder. Daarbij ligt de nadruk, vanwege het 'startniveau' van de vaders, sterk op kennis en houdingen, en minder op vaardigheden. Dat laatste krijgt aandacht indien vaders bereid en in staat zijn tot rollenspelen, tot oefenen met een aanpak die ze niet gewend zijn. Het bijzondere van de opvoeddebatten is dat ze een groep vaders lijken te bereiken die normaal gesproken niet terecht komen bij formele opvoedsteun, vanwege hun onbekendheid, afstand, wantrouwen ten opzichte van voorzieningen, weinig ervaring met reflectie op de eigen rol, niet gewend zijn steun buitenshuis te zoeken bij de opvoeding. Tegelijkertijd worstelen deze vaders met vraagstukken als: hoe kan ik mijn kinderen sturen en begeleiden in deze maatschappij waarin mijn opvoedmacht wordt ondermijnd, hoe kan ik kinderen sturen in een land waar ik niet fysiek mag straffen, er voor mijn waarden geen plaats is? Hoe kan ik zorgen dat mijn kinderen op het rechte pad blijven en een goed moslim worden, dat mijn kinderen goede prestaties leveren op

school? Via een opvoeddebat raken de vaders in gesprek over de opvoeding en komt een proces van reflectie op gang dat hen helpt als opvoeder.

De kennis die de vaders wordt aangereikt in de debatten bestaat uit algemene westerse pedagogische en ontwikkelingspsychologische kennis over het belang van positieve communicatie voor kinderen, hoe te sturen via straffen en belonen, over de schadelijke effecten en beperkte effectiviteit van fysiek straffen (en wet- en regelgeving daarover), over het belang van regels, over ontwikkelingsstadia bij kinderen, over rollen van vaders en moeders en het belang van op één lijn zitten als ouders. Tegelijkertijd sluit de inhoud meer aan bij de positie van de vader als migrant, bij tradities in de Marokkaanse gemeenschap, wordt rekening gehouden met verschillen met de Nederlandse omgeving, met de kennisachterstand over doelen en werkwijzen van de opvoedondersteuning, het onderwijs en de jeugdzorg in Nederland. Ook de middelen die worden ingezet zijn deels van een andere, eigen aard: de inzet van religie als belangrijk referentiekader voor vaders, het geven van ruimte aan emoties die bij vaders leven over hun positie als migrant, de specifieke aanpak om vaders aan de praat te krijgen, de manier waarop de westerse kennis wordt overgedragen. De werving en uitvoering van de debatten vragen ook specifieke aandacht.

Belangrijke werkzame elementen in de aanpak zijn:

- werving: goede uitleg over aard van het aanbod (mannen onderling, persoonlijke werving via vindplaatsen);
- laagdrempeligheid (in de eigen omgeving en waar nodig in de eigen taal, op tijden die vaders uitkomen);
- vertrouwen opbouwen (naast vaders staan, sensitiviteit, (h)erkenning, veel investeren in opbouw vertrouwen);
- ruimte voor/aansluiten bij eigen inbreng/vragen;
- aandacht voor opvoeden in de migratiecontext, religie, ruimte voor negatieve emoties over de Nederlandse opvoeding/systeem;
- aansluiten in aanpak (debatvorm; minder bedreigend dan spreken over eigen problemen);
- gebruik van film (voor herkenning en om debat te stimuleren);
- een betrokken en authentieke debatleider die ook expert kan zijn.

Deze elementen zijn in de eerdere methodiekbeschrijving (Distelbrink et al., 2012b) uitgebreider toegelicht. Ze zijn hier in iets andere volgorde gepresenteerd. In deel II van deze rapportage lichten we ze nader toe en onderbouwen we waarom ze (in theorie) kunnen werken voor de drie groepen migrantenva-

ders. In de volgende hoofdstukken gaan we evenwel eerst in op de wijze waarop debatten zijn ingezet in de Somalische en Ghanese groep.

Varianten

In toenemende mate wordt de reguliere reeks opvoeddebatten gevolgd door een vervolgreeks; of deze plaatsvindt en wat de inhoud ervan is, wordt bepaald in afstemming met de lokale opdrachtgever en de vaders zelf. Varianten die recent zijn uitgevoerd zijn:

- Vervolgdebatten gericht op de brug naar reguliere hulp
Het debat 'externe hulp' wordt daarbij soms vervangen door twee bijeenkomsten: a) een bijeenkomst met een debat tussen vaders en *verschillende* opvoedprofessionals; met de focus op onderlinge verwachtingen; b) een bezoek door vaders aan het Centrum voor Jeugd en Gezin of een andere plek waar opvoedsteun wordt gegeven door reguliere professionals.
- Vervolgdebatten gericht op omgang met meningsverschillen en conflicten
Hierbij wordt een gewone debatreeks gevolgd door een viertal vervolgbijeenkomsten waarin vaders en moeders (in parallelle groepen) elk in twee bijeenkomsten een training krijgen in omgang met meningsverschillen, conflicten en agressie (met huiswerkopdrachten). De bijeenkomsten focussen zich op het op een andere manier omgaan met elkaar als partners, en als ouders met kinderen. Stichting Kinderpostzegels subsidieert de pilots van deze variant. Deze variant is ontwikkeld omdat in de debatten soms naar voren komt dat vaders het moeilijk vinden in de omgang met partners of kinderen niet in conflicten te belanden.
- Vervolgdebatten gericht op de relatie met het onderwijs
In veel debatten komt de relatie met het onderwijs ter sprake. Vaders zijn aanspreekbaar op het belang van een goede onderwijsloopbaan voor hun kinderen en willen deze ondersteunen, maar weten vaak niet hoe. Er zijn groepen vaders die na afloop van de eerste debatreeks bij elkaar blijven komen rond het thema onderwijs. In de bijeenkomsten wordt veel aandacht besteed aan het empoweren van vaders. Daarbij wordt samengewerkt met de door de gemeente Amsterdamse gesubsidieerde Onderwijs Consumenten Organisatie (OCO), die ouders ondersteunt bij het ondersteunen van de schoolloopbaan en vormgeven van partnerschap met scholen. Of er worden leerkrachten uitgenodigd om met vaders in gesprek te gaan.

3 *Opvoedebatten met Somalische vaders*

In de afgelopen twee jaar is ervaring opgedaan met opvoedebatten bij Somalische en Ghanese vaders.⁵ In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen met *Somalische* vaders. Allereerst beschrijven we aan de hand van enkele cijfers, onderzoeksliteratuur en gesprekken met sleutelinformanten de doelgroep. We gaan in op de omvang van de doelgroep en op kenmerken en specifieke aandachtspunten bij vaderschap of opvoeding in Somalische gezinnen (3.1). Daarna beschrijven we de vorm en kernelementen van de debatten bij Somalische vaders, waarbij de nadruk ligt op *verschillen* met de toepassing van de methodiek in de Marokkaanse groepering (3.2). De belangrijkste bron hiervoor zijn observaties en gesprekken met Trias Pedagogica. Tot slot gaan we in op ervaringen van vaders met wie we spraken (3.3).⁶

3.1 *Doelgroep*

Nederland telde begin 2014 officieel 16.340 Somalische kinderen (in Somalië of Nederland geboren). Er woonden op dat moment 2.659 Somalische vaders met thuiswonende kinderen in Nederland en 5.623 moeders. Het verschil in aantallen vaders en moeders is zo groot vanwege het grote aandeel eenoudergezinnen. Van de Somalische moeders in Nederland voedt ruim de helft (56%) haar kinderen alleen op. Van de mannen met inwonende kinderen is 8% alleenstaand (eigen berekeningen Statline; databank CBS). Er is ook een groep niet-legale Somaliërs in Nederland; de omvang is niet bekend. Een grote meerderheid van de Somaliërs in Nederland is van de eerste generatie: in het herkomstland geboren (Wolf, 2011). Somaliërs kwamen in verschillende perioden naar Nederland. Deels betreft het vluchtelingen die in de jaren '80 en '90 naar Nederland vluchtten; dit waren vooral hoogopgeleide vluchtelingen. Vanaf 2006 kwam er een nieuwe golf van vaak veel minder goed opgeleide vluchtelingen, die veel langer blootgesteld zijn geweest aan de oorlogssituatie in Somalië en daardoor weinig onderwijs hebben kunnen volgen. Somaliërs -

---

5 Ook in Turkse kring is beperkt ervaring opgedaan met de methodiek; de aanpak bleek hier op zich goed bruikbaar. Het is evenwel niet gelukt in de onderzoeksperiode opnieuw een debat te organiseren met Turkse vaders (zie ook hoofdstuk 1). De aandacht is - ook voor deze methodiek-beschrijving - daarom verlegd naar Ghanese vaders (zie verder hoofdstuk 4).

6 In dit en het volgende hoofdstuk gaan we niet afzonderlijk in op het doel van de opvoedebatten bij de Somalische en Ghanese groepering; de doelen komen overeen met die bij de debatten met Marokkaanse vaders (zie hoofdstuk 2).

vooral wat hogeropgeleiden - migreren relatief vaak door naar andere (Europese) landen, in vergelijking met andere migrantengroepen in Nederland. Door onder andere hun lage opleidingsniveau en omstandigheden waaraan ze voor, tijdens of rond de vlucht hebben blootgestaan, is er relatief veel werkloosheid, psychische problematiek, criminaliteit en onderwijsuitval onder deze groep. Somalische 12-plussers zijn nog vaker dan Marokkaanse leeftijdgenoten verdacht van een misdrijf. Veel Somali's kampen met trauma's en schulden (Wolf, 2011). Uit de debatten is bekend dat vaders en moeders vaak nog sterk zijn gericht op het herkomstland; ze sturen als het ook maar enigszins kan geld naar familieleden. In Nederland beperken contacten van ouders zich niet zelden in hoofdzaak tot de eigen gemeenschap.

Deelnemers van de opvoeddebatten zijn, zo blijkt uit de gesprekken met Trias Pedagogica en de interviews, hoofdzakelijk wat jongere vaders die relatief kort in Nederland zijn. Er nemen ook wel vaders deel die geen thuiswonende kinderen hebben (bijvoorbeeld vaders met kinderen in Somalië of met volwassen kinderen), of jonge mannen zonder kinderen. Al wordt de doelgroep in principe gevormd door vaders, de mannen zonder kinderen kunnen soms een interessante inbreng hebben door de afstand waarmee zij naar het vaderschap kijken. Dit kan de andere deelnemers weer tot reflectie aanzetten, zo is de ervaring. De meeste deelnemers spreken alleen Somalisch; debatten worden dan ook vrijwel altijd in het Somalisch gehouden. Een heel groot deel van de vaders die wordt bereikt kampt met schulden of werkloosheid.

De debatleider signaleert dat relatief veel vaders die op de debatten afkomen jonge vaders zijn van de nieuwe migratiegolf. Dit zijn vaders met een grote afstand tot de Nederlandse samenleving. Een van de debatten waarbij onderzoekers observeerden betrof overigens juist een debat met veel groten-deels in Nederland opgegroeide vaders; zij gingen in het Nederlands in gesprek met opvoedprofessionals, onder andere over verwachtingen over en weer.

Opvoedproblemen/vragen

Een sleutelinformant meldt dat veel Somalische vaders het moeilijk vinden in Nederland hun vaderrol goed vorm te geven. Somaliërs voelen zich vaak ontheemd in Nederland en teleurgesteld vanwege onder andere hun slechte economische positie hier. Vooral vaders van de oudere migratiegeneratie hadden in Somalië niet zelden een goede economische positie, maar hier niet meer. Vanwege de oorlogssituatie en de gevolgen daarvan voor individuen en gezinnen, zijn er veel scheidingen; vaders wonen daardoor lang niet altijd bij hun kinderen.

In gezinnen waar vaders bij de opvoeding zijn betrokken, is de rolverdeling vaak traditioneel (zie ook Pels en de Gruijter, 2005). *'Moeders zijn de minister van Binnenlandse zaken, vaders de minister van Buitenlandse zaken'*, aldus een sleutelinformant. Maar vaders kunnen hun rol als minister van Buitenlandse zaken (o.a. kostwinnerschap) niet goed vervullen; daardoor zijn er spanningen. *'Juist voor deze vaders is het belangrijk dat ze zich ervan bewust worden dat ze op een ander gebied, het gebied van opvoeding, heel belangrijk zijn'*. Een andere sleutelinformant benadrukt dit eveneens: juist doordat vaders vaak hun rol als kostwinner niet kunnen vervullen, zouden ze zich als actieve vader moeten opstellen. Dat is extra nodig omdat moeders in Nederland niet kunnen terugvallen op een breder familienetwerk om de opvoeding en de zorg mee te delen. Veel vaders zouden zich nog niet bewust zijn van het belang van actieve betrokkenheid (samen tijd doorbrengen) bij de kinderen. Bovendien - zo vertelt een ander - schamen vaders zich soms, bijvoorbeeld om achter een kinderwagen te gaan lopen. Overigens is de relatie tussen mannen en vrouwen wel wat anders dan in de Marokkaanse gemeenschap; mede vanwege het oorlogsverleden zijn vrouwen vaker buitenshuis actief (geweest) als (mede)kostwinner. De weerstand tegen actieve betrokkenheid bij verzorgende en huishoudelijke taken is bij Somalische mannen in Nederland dan ook kleiner dan bij de Marokkaanse groepering, aldus de debatleider. Wat overigens niet betekent dat veel Somalische mannen een grote bijdrage leveren aan huishoudelijke en verzorgende taken.

Bij ouders zouden er volgens deze sleutelinformant veel vragen leven over het opvoeden in Nederland; kinderen gaan snel, ze pikken van alles op, ouders weten niet goed hierop te reageren en voelen zich gaandeweg steeds machtelozer. Dat geldt sterker voor vaders dan moeders, die dichter bij de kinderen staan en signalen soms nog wel oppikken. Er is voorts veel onbekendheid over o.a. de wet- en regelgeving in Nederland en het schoolsysteem. En daarmee ook wantrouwen, bijv. ten aanzien van seksuele voorlichting op school (vgl. Pels & de Gruijter, 2005).

Een andere sleutelinformant verwoordt ook iets dergelijks: *'Er leven allerlei vraagstukken op het gebied van opvoeding, Over opvoeden in Nederland, een vreemd land, hoe ze daarin kunnen manoeuvreren. Hoe om te gaan met schoolzwemmen bijvoorbeeld.'*

Een probleem dat wordt aangekaart door een derde sleutelinformant, is dat veel ouders alleen Somalisch spreken, terwijl de meeste kinderen deze taal nauwelijks beheersen. Dat levert ernstige communicatieproblemen op tussen ouders en kinderen.

Alle drie de sleutelinformanten stellen dat ouders niet zo snel hulp zullen zoeken voor een probleem in de opvoeding bij een formele instantie, o.a. vanwege de angst voor miscommunicatie en uithuisplaatsing, maar ook vanwege onmacht en schaamte.

Het is herkenbaar dat Somalische mensen niet zo snel ondersteuning zullen zoeken. Ik heb zelf veel rapporten gelezen over integratie enzo. Somaliërs scoren best wel laag, jeugdzorg grijpt in mijn beleving wel vaak in. Die verhalen gaan ook rond. (..) Hulp vragen betekent volgens sommige mensen ook dat je niet zelf capabel bent. Men is niet geneigd hulp te zoeken. (..) De weg naar de hulpverlening is ook niet bekend, bijvoorbeeld het Centrum voor Jeugd en Gezin, dat kennen veel mensen niet. (..) De opvoeding wordt wel belangrijk gevonden en besproken; kinderen zijn het hart van het gezin’.

Ouders zullen eerder, zo zegt een van de sleutelinformanten, hulp zoeken bij een persoon die ze vertrouwen, iemand die hun taal spreekt en die ze kennen. Hij wordt zelf ook geregeld benaderd door ouders. Wanneer hij deze wil doorverwijzen naar bijvoorbeeld het CJG, willen ze alleen mee als hij aanbiedt als tolk mee te gaan. Zowel vanwege de vertrouwdheid als de taal. Het is belangrijker Somaliërs eerder bij elkaar te krijgen als er problemen zijn, of te zorgen dat ze zich eerder wenden tot instanties, menen de sleutelinformanten. Daarvoor is ook het project Samenspraak ontwikkeld (door Trias Pedagogica); ouders worden in dit project voorgelicht over het belang van eerlijk en pro-actief zijn in het contact met pedagogische professionals. Of dat nu de huisarts, de school of het consultatiebureau is. De opvoeddebatten hebben daarnaast hun eigen waarde.

3.2 *Inhoud debatten en kernelementen Somaliërs*

Inhoud van de debatten

Bij Somalische vaders spelen grotendeels dezelfde thema's als bij Marokkaanse vaders. De onderwerpen die de debatten hebben, zijn dan ook veelal vergelijkbaar. Belangrijke onderwerpen zijn: vaderschap, de afstemming tussen vaders en moeders, een andere betrokkenheid bij kinderen (door meer te communiceren), ondersteuning bij de schoolloopbaan, informatie over het Nederlandse schoolsysteem, opvoeden in twee culturen. Minstens zo belangrijk als bij Marokkaanse vaders is voorts uitleg en discussie over het Nederlandse systeem van jeugd- en opvoedhulp en kindbescherming en hoe daar als vader aan te relateren. Voor dit onderwerp heeft Trias Pedagogica zoals

gezegd zelfs een afzonderlijke interventie opgezet naast de vaderdebatten; publieksbijeenkomsten voor vaders en moeders (Samenspraak). In de debatten krijgt het onderwerp eveneens ruim aandacht. De boodschap daarbij is onder andere dat ouders in Nederland niet alleen verantwoordelijk zijn voor hun kinderen, maar dat de overheid (jeugdzorg, de kinderbescherming) meekijkt. Ouders zijn dit soort inbreng of invloed niet gewend, evenmin als het feit dat kinderen in Nederland inspraak of inbreng hebben in de opvoeding. Een sleutelinformant stelt: er wordt weinig met kinderen gesproken over belangrijke beslissingen of veranderingen, zoals migratie of verhuizingen. *'Kinderen worden wakker, de volgende dag gaan ze verhuizen.'*

Een thema dat extra speelt bij Somalische vaders en waar vaak een debat aan wordt gewijd is (oorlogs)trauma en de invloed hiervan op het gezinsleven. Ouders zijn zich vaak niet bewust van de invloed op kinderen van het wel of juist niet praten erover, of van televisiebeelden die de huiskamer in komen. Tot slot wordt het onderwerp schulden/financiën vaak aangekaart in de debatten.

Er zijn intussen zes reeksen opvoeddebatten met Somalische vaders gehouden, waarmee zo'n 70 vaders zijn bereikt. Een veel voorkomende volgorde van thema's in opeenvolgende debatten is:

- algemeen debat over vaderschap/opvoeding
- afstemming tussen vaders en moeders
- cognitieve ontwikkeling/taalontwikkeling
- trauma
- schulden
- externe hulp

Opvoeden in twee culturen en religieuze opvoeding komen steeds terug als thema's. Anders dan bij Marokkaanse ouders wordt er wel eens een gezamenlijk debat met mannen en vrouwen georganiseerd als sluitstuk. Soms draait ook parallel aan de vadergroep een moedergroep; in dit soort gevallen is een gezamenlijk slotdebat goed realiseerbaar.

De debatleider vertelt dat bij Somalische vaders meer dan bij Marokkaanse vaders activiteiten worden gepland als vervolg op opvoeddebatten. Er is in deze groep ook nog veel te winnen. Er zijn bijvoorbeeld weinig initiatieven gericht op huiswerkbegeleiding of ondersteuning van kinderen; er zijn ook weinig educatieve materialen in de eigen taal. Trias Pedagogica ontwikkelt dit soort materialen samen met vaders.

Kernelementen: werving

De werving verloopt evenals bij Marokkaanse vaders via persoonlijke contacten binnen gemeenschappen, bijvoorbeeld via organisaties die de wederopbouw in Somalië steunen. Een sleutelinformant: *'Ik hoef alleen maar 40 leden te bellen als er zo'n bijeenkomst is; dan komen er wel 20.'* Een sleutelinformant geeft aan dat Trias Pedagogica een goed netwerk heeft in de Somalische gemeenschap; hierdoor zijn veel debatten gerealiseerd. *'Ze begeven zich binnen de doelgroep, zitten niet alleen maar achter een bureau. Ze kennen ook heel veel mensen; en mensen kennen hen en vertrouwen hen'*.

Hoewel de angst voor inmenging van overheidszijde met de opvoeding groot is, is bij werving van Somalische vaders minder dan bij Marokkaanse vaders van belang te benadrukken dat er geen relatie is met de overheid. Somalische vaders vinden het juist fijn als via het debat een brug kan worden geslagen naar 'het systeem'.

Kernelementen: Laagdrempeligheid

Het is cruciaal dat de debatten in de eigen taal plaatsvinden. Dit is tot nu toe altijd gebeurd; de Nederlandse taalbeheersing is gering. Anders dan bij Marokkaanse vaders is het geen grote belemmering als debatten overdag plaatsvinden; veel vaders die erop afkomen hebben geen werk.

Kernelementen: Vertrouwen opbouwen/ruimte voor eigen inbreng/voor specifieke thema's

Gezien de beperkte contacten met de Nederlandse omgeving en de beperkte beheersing van de taal is het belangrijk dat de debatten in de eigen taal en in de eigen groepering plaatsvinden. In het begin zijn vaders soms wat terughoudender om meteen actief mee te doen aan de discussies; ze komen los als ze merken dat de debatleider deskundig is. Herkenbaarheid is belangrijk, zoals ook bij Marokkaanse vaders.

Religie is belangrijk, evenals voor Marokkanen; het is een leidraad voor veel Somaliers, *'Gids in het leven is de Koran.'*

'In de Koran is veel geschreven over opvoeding, over relaties met je kinderen, met je vrouw met andere mensen zoals bureu. Er worden ook veel adviezen gegeven, bijvoorbeeld dat het je plicht is als vader om er te zijn voor je kinderen. (..) Het overbrengen naar deze tijd, naar deze omgeving in Nederland, dat is heel erg complex.'

Een ander zegt *'Je kunt de Koran benutten. Bijvoorbeeld, als je de verhalen leest van de profeet Mohamed. Hij had een taak de boodschap over te bren-*

gen, maar hij gaf ook veel tijd aan zijn gezin. De profeet kookte voor zijn kinderen, zijn vrouw. Waarom zou je dat dan zelf niet doen?’

Bij gevoelige kwesties kan verwijzing naar religie, maar ook een juiste benadering, helpen. Het komt geregeld voor dat Somaliërs veel geld terugsturen naar het herkomstland, terwijl (of waardoor) ze in Nederland in de schulden en andere problemen zitten (of terechtkomen). Er zijn gevallen bekend waarbij kinderen - mede door de eenzijdige gerichtheid op het herkomstland (in financiële zin) en de grote problemen die dat voor het gezinsleven in Nederland oplevert - uit huis zijn geplaatst. Het onderwerp financiën wordt mede vanuit dit oogpunt geregeld besproken in de debatten. Sommige aanwezigen verwijzen naar het geloof ende cultuur als ondersteuning voor de keuze dat zij naar verhouding veel middelen naar hun ouders of familieleden in het herkomstland zenden *‘Ze is toch mijn moeder, ik heb de plicht voor haar te zorgen.’* De opvoeddebatleider verwijst in dit soort gevallen naar een andere plicht die de religie aangeeft: goed voor je vrouw en kinderen zorgen. Maar nog beter helpt het - zo laat de ervaring zien - om het niet ‘beter te weten’, maar het probleem te benoemen en de groep te vragen: vinden jullie dit (ook) een probleem? Zo ja, wat zou een oplossing kunnen zijn? De antwoorden komen dan uit de groep, en dat werkt het beste.

Anders dan bij Marokkaanse vaders is de inzet van een imam in de groep bij Somaliërs niet nodig. Somalische vaders hebben de kennis over de Koran zelf al; ze kunnen elkaar daarop aanvullen.

Kernelementen: Aansluiten in aanpak (o.a. debatvorm)

Een sleutelinformant benadrukt het belang van doen/voorbeelden uitspelen in de debatten; dit brengt mannen in gesprek met elkaar. Zoals ook het orale karakter van de debatten; dit past bij de cultuur van de Somaliërs. Een ander meent: de debatvorm sluit goed aan bij Somaliërs, ze houden van discussie; niet van informatie op schrift. Vaders vinden het ook fijn, meent een sleutelinformant, als ze met elkaar hun problemen kunnen bespreken en van elkaar oplossingen kunnen horen; dit werkt beter dan als een deskundige vertelt wat ze moeten doen (zie eerder).

Anders dan bij de Marokkaanse groepen wordt in de Somalische debatten deels met stellingen gewerkt. Deze lokken veel discussie uit. Bijvoorbeeld een stelling als: ‘moeders zijn belangrijker voor de opvoeding dan vaders’ of juist ‘vaders zijn belangrijker in de opvoeding dan moeders’. Ook de ‘Trias Pedagogica’ (drie cirkels die de ouder, het kind en de omgeving representeren) wordt veel gebruikt. Daarbij wordt bij elke cirkel met vaders verkend wat sterke en zwakke punten zijn in Nederland. Dit kan bijvoorbeeld - via het onderwerp

‘gezondheid van ouders’ - een ingang zijn om over trauma en de invloed daarvan op kinderen te praten.

Bij de observaties van de debatten valt op dat de debatleiders ook op andere manieren aansluiten bij de vaders. Ze stellen zich flexibel op als het gaat om starttijd van het debat; in één geval werd het debat zelfs een week verzet vanwege een lage opkomst. Een reden voor de beperkte opkomst was overigens dat de groep geen vaste locatie had voor het debat, en steeds moest verhuizen. Dit gebeurt vaker; en is een belemmering bij het organiseren van de Somalische debatten. Er zijn weinig vaste ontmoetingsplekken voor Somaliërs in Nederland. Bij het ingelaste nieuwe debat haalde de debatleider zelf enkele vaders op om bij het debat aanwezig te zijn. Een voorbeeld van hoe een persoonlijke benadering ook tijdens de uitvoering bijdraagt aan het slagen van de debatten.

Kernelementen: gebruik van film

Levensechte voorbeelden zijn belangrijk; casussen, zoals die nu ook in de debatten worden gebruikt (o.a. via film). De filmfragmenten zijn niet zo centraal van belang als bij de Marokkaanse vaders, in de functie van ‘ijsbreker’. In de Somalische debatten wordt film minder vaak gebruikt. Wel gebruiken de debatleiders bij bepaalde debatten fragmenten van documentaires over Somaliërs in Nederland. Bijvoorbeeld, bij een van de geobserveerde debatten is een filmfragment vertoond over een alleenstaande Somalische moeder met zes kinderen wier kinderen uit huis zijn geplaatst. Het kan wel werken om de Marokkaanse film te laten zien; dit is in verschillende debatten wel uitprobeerde. Vaders zien daarmee dat er andere migranten zijn die met dezelfde problemen worstelen, migranten zelfs die al veel langer dan zij in Nederland zijn. De Marokkaanse groep is in veel opzichten ook herkenbaar voor Somaliërs: Afrikaans, Islamitisch, temperamentvol, aldus de debatleider.

Kernelementen: de juiste debatleider

Het is volgens een sleutelinformant belangrijk dat ouders aan de gespreksleider kunnen ‘relateren’; dat ze zich in hem herkennen en zijn deskundigheid erkennen. De debatleider kan voorbeelden uit zijn eigen leven aanhalen; hij kan op die manier een voorbeeldfunctie vervullen. Het is cruciaal vaders op dusdanige wijze te benaderen dat ze respect voelen voor hun manier van doen; niet van ze verwachten dat ze in één keer hun handelen totaal veranderen, zegt een ander.

Anders dan bij de Marokkaanse groepering, is het bij de Somalische vaders belangrijk al vanaf het begin deskundigheid uit te stralen. Vaders willen graag informatieoverdracht over opvoeding, het belang van vaderbetrokkenheid, van

actieve betrokkenheid en communicatie op jonge leeftijd, de ontwikkeling van kinderen. Het werkt niet als de debatleider aangeeft 'Ik ben één van jullie'; de debatleider moet zich duidelijk als deskundige profileren.

Bij de Somalische groepering kan in principe ook een niet-Somalische debatleider voor de groep staan. Belangrijk is wel het 'fingerspitzengefühl'. De debatleider moet bijvoorbeeld niet zijn eigen mening geven, hij moet authentiek en onbevooroordeeld zijn, en respectvol naar de Islam.

3.3 *Ervaringen van vaders*

Er zijn ten behoeve van de methodiekbeschrijving interviews gehouden met 10 Somalische deelnemers aan de opvoeddebatten. 5 interviews vonden plaats kort na een debat, in 2013; de andere 5 gesprekken waren met ex-deelnemers een jaar na afronding van een reeks opvoeddebatten. De interviews tijdens de debatreeks zijn afgenomen met de debatleider als tolk; de interviews die na enige tijd plaatsvonden zonder tolk. Alle geïnterviewden hebben één of meer kinderen; bij twee vaders wonen hun kinderen (of enkele van hun kinderen) in Somalië. Veel van de vaders zijn werkloos. Ze zijn tussen de 4 en 15 jaar in Nederland (de meesten korter dan 10 jaar). Ruim de helft heeft geen werk. Opleidingsniveaus lopen uiteen van laag tot hoog. In het volgende bespreken we eerst de ervaringen van de vaders die recent opvoeddebatten volgden; daarna die van de vaders die dit langer geleden deden.

De geïnterviewden die *recent* opvoeddebatten hebben gevolgd zijn enthousiast over de debatten. Het is belangrijk met elkaar in gesprek te zijn over dit onderwerp. Zoals een vader zegt '*Het mooiste waar je aan kunt werken, dat is dit*'. De vaders vertellen in de interviews wat zij hebben geleerd bij de debatten. Dit is onder andere: het belang van meer tijd doorbrengen met de kinderen als vader, het belang van (op jongere leeftijd, meer en 'vriendelijk') communiceren met kinderen, het belang van actieve betrokkenheid als vader op jonge leeftijd (al vanaf de periode voor school).

'Ik was al bezig met mijn kinderen, maar door de debatten ben ik meer bewust geworden (van het belang van actieve betrokkenheid bij de kinderen, MD) waardoor ik nu meer tijd met mijn kinderen doorbreng. (...) Een ander punt is dat we moeten blijven communiceren met de kinderen en daar echt tijd voor vrijmaken.'
Vader 1

'Vroeger dacht ik dat opvoeden het bijbrengen was van hetgeen dat ik zelf wilde bijbrengen, en dat dat het beste kon plaatsvinden vanaf 14, 15 jaar. (...) Nu ben ik erachter gekomen dat dat het beste vanaf 12 jaar, of misschien nog beter vanaf nul, dat je je daar echt mee bezig moet houden.' Vader 2

Vaders hebben kennis over ontwikkelingsfasen opgedaan en over andere manieren van straffen (bijvoorbeeld een time-out geven in plaats van lijfstraffen). Daarnaast noemen vaders die de week voorafgaand aan het interview een debat over rolverdeling tussen man en vrouw achter de rug hebben het belang van respect voor vrouwen als moeders en (overleg over) een meer gelijke verdeling van taken; bij de meeste gezinnen klinkt door dat moeders de spil zijn als het gaat om verzorging van de kinderen, dagelijkse opvoeding en huishouden.

Heel concrete voorbeelden van wat vaders nu daadwerkelijk anders doen, worden weinig genoemd. Vaak gaat het om 'meer tijd met de kinderen doorbrengen' of 'meer (of anders) met ze praten'. Eén vader noemt iets heel concreets: bijvoorbeeld, hij heeft bij de debatten geleerd dat hij erop moet letten dat jongere kinderen niet meekijken met televisieprogramma's die bedoeld zijn voor oudere kinderen. Dat probeert hij in praktijk te brengen.

De debatten zijn onder meer gericht op wat er nodig is om een kind in Nederland succesvol groot te brengen. De meeste vaders die recent debatten volgden houden als richtlijnen bij het opvoeden hun eigen geloof en cultuur aan. Vanuit de Nederlandse omgeving hebben ze vooral opgepikt dat kinderen hier meer rechten hebben, dat er meer naar kinderen geluisterd moet worden. Het valt op dat vaders vaak nog weinig weten van de Nederlandse opvoeding of het Nederlandse onderwijssysteem. Verschillende vaders stellen dat het belangrijk is dat kinderen op tijd op school zijn; daar zorgen ze voor. Begeleiding bij het onderwijs vinden ze belangrijk, maar niet elke vader heeft daar voldoende handvatten voor.

Een vader die al meer dan 10 jaar in Nederland is, zegt:

'Ik ben niet echt superlang in Nederland, ik weet niet zoveel over de Nederlandse opvoeding. Ik heb weinig contact met de buitenwereld. (...) Ik voed mijn kinderen op de manier op die ik meegekregen heb. Naast dat ben ik ook bezig met onderwijs voor mijn kinderen. Het is verplicht. Ik zorg dat ze op tijd opstaan, zich klaarmaken voor school en als hij klaar is met school met hij vrij spelen.'

De hier geciteerde vader zou graag meer weten over het Nederlandse onderwijs. Verschillende andere vaders geven eveneens aan dat ze graag meer

zouden weten over het onderwijs, maar ook het begeleiden van kinderen bij de schoolloopbaan (evt. ook met materialen in de eigen taal).

Behalve behoefte aan informatie over educatie is er ook behoefte aan ondersteuning bij specifieke problemen met kinderen; zo meldt een vader dat hij wel met vragen terecht zou willen kunnen bij de opvoeddebatleider. Een ander meent dat het goed is (nog meer) met elkaar te praten over straffen en belonen; en weer een ander zou graag vervolgedebatten bijwonen over onderwerpen als opvoeden in een kleine woning en het begeleiden van de omgang met peers.

Bij de vaders die de opvoeddebatten al *langer geleden* achter de rug hebben, is nagegaan wat zij zich herinneren van de debatten. De geïnterviewde woonden 3 tot 5 debatten bij. Zij zijn positief over de debatten en onderstrepen het belang ervan. De debatten ‘pasten bij ons’. De kennisoverdracht gecombineerd met de mogelijkheid met elkaar uit te wisselen is gewaardeerd. De debatleider legde zaken goed uit, gaf voldoende aandacht aan herhaling waar noodzakelijk en lardeerde zijn uitleg met voorbeelden uit zijn eigen leven, wat vaders prettig vonden. Ook bij deze vaders komt communicatie met kinderen (bijvoorbeeld, open communicatie, communicatie passend bij de leeftijd van het kind) als belangrijk onderwerp dat is bijgebleven naar voren, naast afstemming tussen partners (man en vrouw) over de opvoeding en taakverdeling. Een vader meldt dat afstemming tussen man en vrouw in Nederland veel belangrijker is, aangezien ouders er hier meer alleen voor staan dan in Somalie; daar voedt iedereen mee op. Enkele vaders geven aan als gevolg van de debatten nu anders op te voeden; bijvoorbeeld, ze geven nu complimenten, spreken kinderen al jonger aan op gedrag, en proberen meer consequent en gestructureerd te zijn als opvoeder.

4 *Opvoedebatten met Ghanese vaders*

In dit hoofdstuk bespreken we doelgroep, toepassing en ervaringen met de opvoedebatten bij *Ghanese vaders*. De toepassing van opvoedebatten in deze groepering is van vrij recente datum. We beschrijven hier dan ook de eerste ervaringen, ontleend aan gesprekken met twee sleutelinformanten, de ontwikkelaars, observaties bij twee debatten, en gesprekken met zes vaders nadat zij één of twee debatten hadden bijgewoond.

Allereerst beschrijven we aan de hand van enkele cijfers, onderzoeksliteratuur en gesprekken met sleutelinformanten de kenmerken van de doelgroep. We gaan in op de omvang en op kenmerken en specifieke aandachtspunten bij vaderschap of opvoeding in Ghanese gezinnen (4.1). Daarna beschrijven we de vorm en kernelementen van de debatten bij vaders uit deze groepering, waarbij de nadruk opnieuw ligt op *verschillen* met de toepassing van de methodiek in de Marokkaanse groepering (4.2). De belangrijkste bron hiervoor zijn observaties en gesprekken met Trias Pedagogica. Tot slot gaan we in op ervaringen van zes vaders met wie we spraken (4.3).

4.1 *Doelgroep*

Nederland telde begin 2014 officieel 8.841 Ghanese kinderen (in Ghana of Nederland geboren). Er woonden op dat moment 1.741 Ghanese vaders met thuiswonende kinderen in Nederland en 3.879 moeders. Van de Ghanese moeders woont bijna twee derde (63%) alleen met haar kinderen. Ook van de vaders is 18 procent alleenstaand (eigen berekeningen Statline; databank CBS). Het komt dus - ook in verhouding tot de Somalische groepering - heel vaak voor dat vaders en moeders niet bij elkaar zijn. Al met al groeien veel kinderen dus in een eenoudergezin op. Als ouders met een partner wonen, zijn zij vaak niet gehuwd (idem), zoals ook geldt bij Surinamers en Antilianen in Nederland (bijv. Distelbrink & Hooghiemstra, 2005). In Ghana bestaan zowel patriarchale als matriarchale verwantschapssystemen; onder Ghanese in Nederland lijkt het matriarchale systeem dominanter, gezien het grote aandeel eenoudergezinnen. In Ghana worden kinderen opgevoed in bredere familiesystemen; de familie is een belangrijke mede-opvoeder; het kerngezin is niet de primaire eenheid waarbinnen kinderen functioneren (bijv. Kraan, 2001). Recent zou dit evenwel veranderen; ook in Ghana neemt het belang van het kerngezin en van vaders(chap) toe (Boni, 2001). Hoewel het systeem

vooral matriarchaal is, hebben vaders wel een dominante positie indien zij het gezin onderhouden (idem). Vrouwen zijn relatief vaak (mede-)kostwinner, zowel in het herkomstland als in Nederland (Choenni, 2002).

Ruim een derde van de Ghanezen in Nederland woont in Amsterdam Zuidoost. In dit stadsdeel zijn Ghanezen dan ook een relatief grote groepering (Choenni, 2002). De eerste groep Ghanezen kwam vanaf halverwege de jaren '70 naar Nederland, vanwege de oliecrisis. Daarna vond veel migratie als gevolg van gezinshereniging plaats (Kraan, 2001). In de jaren '90 kwam opnieuw een grote groep Ghanezen naar Nederland, als gevolg van diverse ontwikkelingen, zoals droogte, politieke instabiliteit en de uitzetting van een grote groep Ghanezen uit Nigeria (Choenni, 2002). Tegenwoordig is gezinsmigratie het belangrijkste motief voor de komst van nieuwe Ghanezen in Nederland; een kleiner deel komt voor arbeid, asiel of studie. De meeste Ghanezen in Nederland werken; velen hebben ook een middelbare of hogere opleiding (Choenni, 2002).

Problemen/relatie met opvoedhulp

Onderzoek laat zien dat Ghanezen niet snel gebruik maken van formele voorzieningen voor opvoedsteun. Bij problemen zoeken zij hun heil eerder bij kerken of eigen organisaties (bijv. Jong, 2007). De radio (eigen zenders) is daarnaast een belangrijk kanaal voor verspreiding van informatie over opvoeding en ontwikkeling. Er is veel angst voor jeugdzorg; het beeld van jeugdvoorzieningen is negatief. Verder spelen o.a. taalproblemen, die maken dat Ghanezen denken verkeerd te worden begrepen en 'schaamte' (men vertelt vreemden liever niet over problemen) (bijv. Bellaart & Pehlivan, 2011). In de benaderwijze van formele voorzieningen vinden Ghanezen het belangrijk dat er oog is voor hun opvattingen en waarden; bijvoorbeeld voor 'gevoel' in plaats van westerse rationaliteit. In Amsterdam Zuidoost heeft een brugproject vanuit een Ghanese organisatie het wantrouwen weten te verminderen (ibid.).

De literatuur geeft weinig informatie over de specifieke kenmerken of vragen over opvoeding van Ghanese vaders. Een sleutelinformant, tevens debatleider van de Ghanese debatten, geeft aan wat volgens haar het belang van de opvoeddebatten is voor Ghanese vaders: empowerment van mannen als vaders.

Veel mannen voelen zich in de huidige context waarin ze leven een beetje buiten spel gezet. Dat is zonde, want kinderen hebben ook vaders nodig. In het land van herkomst is hun rol heel duidelijk, hier in Nederland is de context veranderd, waardoor hun rol onduidelijk is geworden. Ze hebben behoefte aan duidelijkheid, en ook

erkenning. Dat ze er mogen zijn (als vader); dat ze belangrijk zijn. (..) Veel mannen – ook in andere migrantengroepen – hebben het gevoel dat ze bijna in een vrouwenmaatschappij leven hier. Vrouwen hebben meer onafhankelijkheid, financiële middelen hier. Ze hebben gewoon meer macht. Dat gooien ze ook voor de voeten van de man. Ze zeggen: ‘zonder jou kan ik alles ook, je bent eigenlijk overbodig’. Tegelijkertijd wijzen vrouwen ze wel op hun verantwoordelijkheden.’

Erkenning en bewustwording van het belang van actief vaderschap is dan ook een belangrijk doel van de debatten. ‘Wat heeft mijn kind eraan als ik er wel ben? Wat moet ik precies doen? Hoe kan ik mijn kind positief beïnvloeden. Dat ze weten dat de aanwezigheid van een man al de cognitieve mogelijkheden van een kind bevordert.’

Tegelijkertijd zijn de debatten belangrijk omdat vaders - zoals ook uit de literatuur naar voren komt - niet snel naar formele opvoedondersteuning zullen stappen, zo meent de debatleider. Ten eerste omdat ze zich niet voelen aangesproken door de thematiek, bijvoorbeeld door vragen hoe in te spelen op de behoefte van kinderen, hoe ze veiligheid en geborgenheid te geven, hoe ze te sturen. Ze voelen zich meer aangesproken door een aanbod dat ingaat op hoe ze de schoolloopbaan kunnen ondersteunen en, zoals al aangegeven, aanbod dat hen bewust maakt en erkent als vader. Vaders herkennen zich bovendien niet in een doorsnee opvoedondersteuningsplek waar ze binnenlopen en vooral witte jonge vrouwen zien; ze hebben domweg niet het vertrouwen dat die vrouwen hen kunnen helpen, vrouwen die hun positie als migrant, man en overlever niet kennen. Daarnaast speelt schaamte een rol; deels stellen vaders en moeders hun vragen wel in de kerk, maar dat wordt minder. Ook binnen de gemeenschap doet zich individualisering voor.

De andere sleutelinformant die wij interviewden benadrukt vooral de redenen die het belangrijk maken dat er over opvoeden gesproken wordt, zoals in de vaderdebatten gebeurt: zowel vaders als moeders voelen zich in Nederland onmachtig als gevolg van de beschermingsstructuren die er hier voor kinderen bestaan; de verhoudingen tussen ouders en kinderen zouden erdoor verstoord raken voor hun gevoel. Kinderen hebben geen respect meer voor ouders in de beleving van de laatste. Voor ouders valt tegelijkertijd de bemoeienis van het informele netwerk met hun kinderen weg in Nederland. Het is belangrijk dat ouders leren hoe ze ook in de nieuwe omstandigheden hun kinderen kunnen begeleiden, de weg kunnen wijzen, zoals ze in het herkomstland ook deden. En hoe man en vrouw daarin weer kunnen samenwerken als een ‘directeur’ (vader) en ‘manager’ (moeder). Uit een verslag van een debatreeks met Subsahara-vaders (waaronder Ghanezen) in Den Haag, komt eveneens

naar voren dat ouders het moeilijk vinden zich te verhouden tot de Nederlandse systemen. Bijvoorbeeld, zij voelden zich in Ghana meer gesteund, door het onderwijssysteem dat kinderen duidelijk (en ook fysiek) strafte. In Nederland voelen ze zich juist ondermijnd door het onderwijs; als zij hun kinderen opvoeden zoals het hen goeddunkt, lopen ze het risico (doordat kinderen er op school over vertellen) hun kinderen kwijt te raken via het jeugdbeschermingsstelsel. Vaders bleken het ook moeilijk te vinden in Nederland voor elkaar te krijgen dat hun kinderen respectvol naar hen zijn. Kinderen stellen zich in de beleving van ouders soms boven ouders op en kunnen dit doen door hun voorsprong in kennis over de Nederlandse samenleving en taal. Hoe daarmee om te gaan stelt vaders (en ook moeders) voor vragen.

4.2 *Inhoud debatten en kernelementen Ghanezen*

Met de Ghanese groep is beperkt ervaring opgedaan met opvoeddebatten. In Den Haag zijn twee opvoeddebatten uitgevoerd met sub-Sahara vaders (waaronder Ghanezen). In Amsterdam Zuidoost is een debatreeks in uitvoering (bij twee debatten is geobserveerd), die onder andere via de kerk zijn geworven. In beide debatreksen was de meerderheid van de vaders Christelijk. Er zijn evenwel ook moslims onder de Ghanese populatie in Nederland.

Inhoud van de debatten

De debatleider meent: een belangrijk onderwerp voor debatten met Ghanese vaders is vaderschap in brede zin: bewustwording bij vaders dat zij er als vader toe doen, voor de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Erkenning van het belang van hun rol. Daarnaast feitelijke informatie over het schoolsysteem en kennisoverdracht over het belang van betrokkenheid bij de schoolloopbaan vanaf jonge leeftijd. De relatie met de moeder van hun kinderen is eveneens een belangrijk onderwerp. En voorts opvoeden in de multi-etnische context, evenals opvoeden in twee culturen. Bijvoorbeeld: het fenomeen puberteit; dat is onbekend in het land van herkomst. Via een gesprek daarover kan het opvoeden in Ghana en Nederland en hoe als vader daarin je weg te vinden onderwerp van gesprek zijn. Uit de debatten met vaders in Den Haag bleek dat veel vaders zich onmachtig voelen door de sterkere positie die kinderen in Nederland hebben (via het stelsel van jeugdbescherming dat kinderen beschermt) evenals door de achterstand die ze ervaren tegenover hun kinderen in kennis over de Nederlandse taal en samenleving (zie ook 4.1). Bij deze debatten is daarover gediscussieerd, evenals over

de wijze waarop kinderen gecorrigeerd kunnen worden. Daarover bleek veel verdeeldheid in de groep. Vaders bleken deels veel moeite te hebben met Nederlandse manieren van doen, zoals het noemen van een vader bij de voornaam.

Kernelementen: werwing

Voor het bereiken van Ghanese vaders is volgens de debatleider belangrijk dat vaders persoonlijk worden uitgenodigd; het liefst via een persoon met status in de gemeenschap, zoals een pastoor of voorzitter van een vereniging. Verder werkt het goed om aankondigingen te doen via de lokale Ghanese radio- en televisieprogramma's. Die worden goed beluisterd en bekeken. Een flyer of email werkt niet, vooral niet als je vaders van de eerste generatie wilt bereiken. De reclame moet mond-tot-mond gaan. Gesprekken met de vaders achteraf bevestigen dit. Op de vraag waarom zij naar het debat zijn gekomen, antwoorden zij allen: *'Omdat de contactpersoon (een vooraanstaand persoon in de gemeenschap) mij heeft gevraagd om te komen.'*

Kernelementen: laagdrempeligheid

Binnen de Ghanese groepering worden diverse talen gesproken; de meeste vaders verstaan (Pidgin) Engels. De debatten vinden in principe in het Engels plaats, soms worden er Twi of Nederlandse woorden gebruikt. Evenals bij Marokkaanse vaders is het belangrijk dat de debatten 's avonds of in het weekend plaatsvinden; vaders werken bijna allemaal.

Kernelementen: aansluiten in aanpak (debatvorm)

De debatvorm werkt goed bij vaders, aldus de debatleider. Een cursus, het idee dat je dingen moet opschrijven en lezen, werpt een drempel op. Gewoon met elkaar praten spreekt aan. *'Het is een eeuwenoude traditie in niet-westerse culturen. Als je naar een willekeurig Afrikaans dorpje gaat, zitten de mannen onder een boom met elkaar te praten. De vrouwen zie je ergens bij een riviertje met elkaar praten. Het is iets wat ze al kennen, ze hoeven er geen moeite voor te doen.'* (debatleider)

Kernelementen: vertrouwen opbouwen/ruimte voor eigen inbreng/voor specifieke thema's

Opvoeding is een onderwerp dat leeft in de gemeenschap; er zijn onder andere radio-uitzendingen aan gewijd die goed worden beluisterd. Op welke wijze er tijdens de debatten aan het opbouwen van een vertrouwensband wordt gewerkt, en welke specifieke inspanningen dit vraagt, is niet duidelijk geworden in de gesprekken. Uit de observaties blijkt dat er wel veel aandacht is besteed aan het aan de beurt komen van alle aanwezigen, in gesprekken

over bepaalde onderwerpen. Vaders zijn in het eerste debat uitgebreid uitgenodigd hun visie te geven op vaderschap; bij de openingsronde kwam er veel emotie naar boven over het ‘Nederlandse systeem’ en de onmacht die vaders voelen bij het opvoeden in Nederland. Hier is voldoende ruimte voor gegeven, ook al bleef daardoor minder ruimte over voor andere onderwerpen. Bij het tweede debat kwam dit onderwerp opnieuw geregeld ter sprake.

Omdat religie een belangrijk onderwerp is bij de debatten met Islamitische vaders, is in het gesprek met de debatleider eveneens nagegaan op welke wijze religie een rol speelt in de opvoeding en bij de debatten met de Christelijke vaders. Hierover komt het volgende beeld naar voren. Voor de Ghanese groepering geeft de religie en geven religieuze bronnen (de Koran, de Bijbel) belangrijke richtlijnen. Soms in de vorm van: bij onmacht de opvoeding loslaten ‘het is nu aan God’. Daarover is dan een gesprek mogelijk in het debat, bijvoorbeeld, doordat de debatleider vertelt dat haar moeder haar altijd bijbracht: God helpt wel, maar je moet zelf de eerste stappen doen. Zo’n onderwerp moet subtiel worden gebracht. Ook op andere wijze speelt religie een rol. Bijvoorbeeld via de verwijzing die sommige vaders maken naar de Bijbel, waar zij uit lezen dat ze hun kinderen niet goed opvoeden als ze hun kinderen niet fysiek straffen (vgl. Distelbrink, 1998 voor Afro-Surinaamse gezinnen). In de debatten gaat de debatleider hierop in door te wijzen op andere zaken die ook uit de Bijbel zijn te halen en die gaan over het koesteren en liefhebben van kinderen. Op grond daarvan kan dan een gesprek ontstaan over hoe de kinderen op andere manieren te corrigeren.

Kernelementen: gebruik van film

Voor de Ghanese groep is nog geen eigen filmmateriaal voorhanden. Wel zijn de debatten in Amsterdam meteen opgenomen om eventueel te bewerken tot film. Bij de groepen is tot nu toe de Marokkaanse film van eerste generatie vaders vertoond, met Engelse ondertiteling. Dit werkte heel goed. De vaders herkenden veel in de thema’s die in de film werden benoemd, onder andere de positie als migrantenvader, met alle onbekendheid en onmacht tegenover ‘het Nederlandse systeem’ die daarbij hoort. Het gebruik van film om maatschappelijke problemen aan te kaarten en er discussie over los te maken is de Ghanese gemeenschap niet vreemd. Op de lokale televisie worden ook veel (gedramatiseerde) filmfragmenten uitgezonden die gaan over relaties tussen man en vrouw, (v)echtscheidingen, opvoeding. De debatleider vertelt ‘*Het (de film tijdens het debat) is echt een ijsbreker. Als je in één keer vraagt “wat is je mening over vroeg naar bed gaan van kinderen?”*, nou, on the spot zou niemand reageren. Terwijl, als je een filmpje laat zien, van een vader en een

moeder, waarvan de een vindt dat het kind naar bed moet om 9 uur en de ander om 7 uur, dan hebben ze een mening.'

Kernelementen: de juiste debatleider

Zoals ook bij de Marokkaanse groepering is het bij de Ghanese vaders belangrijk dat de debatleider zich naast hen opstelt. Zowel de debatten in Den Haag als die in Amsterdam zijn geleid door een vrouwelijke Ghanese pedagoge. Dit ging goed. Bij de groep in Den Haag heeft de debatleider zich expliciet gepresenteerd als 'zuster', als moeder en echtgenote, en als Ghanese. Pas in de loop van het debat heeft ze aangegeven dat ze ook pedagoge is. Dit is bewust gebeurd; de verwachting was dat het weerstand zou opleveren als ze direct in het begin zou vermelden dat ze pedagoge was. Vaders zijn meer bereid te luisteren naar elkaar dan naar een expert die komt vertellen hoe zij dingen moeten veranderen. Als de debatleider in de loop van het debat kennis inbrengt over kindontwikkeling of opvoeding, en op dat moment vertelt dat ze pedagoge is, is er wel aandacht en interesse. De herkomst van de debatleider doet ertoe; vaders voelen zich bij iemand uit hun eigen gemeenschap vrijer (negatieve) gevoelens te uiten over de Nederlandse maatschappij, of bijvoorbeeld te vertellen over ervaringen van uitsluiting of discriminatie. Die ervaringen kleuren hun vaderschap. Ook bij het debat in Zuidoost heeft zij vooral ruimte gegeven aan de meningen van vaders en zo min mogelijk haar kennis als 'waarheid' gepresenteerd.

4.3 Ervaringen van vaders

Een week na het tweede opvoeddebat in Amsterdam is gesproken met zes Ghanese deelnemers, onder wie de organisator van het debat, zelf ook vader. Eén deelnemer heeft zelf geen kinderen, maar nam deel vanuit zijn werk bij de Ghanese radio, één deelnemer heeft alleen uitwonende kinderen (zij wonen in Ghana). Alle deelnemers waren enthousiast over de debatten. Er zijn belangrijke onderwerpen besproken, en het was goed elkaars mening te horen. Enkele deelnemers benadrukken dat er een debat met de moeders zal of zou moeten zijn als slot. Eén vader zou graag met beleidsmakers of professionals in gesprek gaan, over het Ghanese perspectief op vader- of ouderschap.

De film waarin de Marokkaanse vaders aan het woord kwamen, werd gewaardeerd. Vaders konden zo zien dat thema's waar zij mee worstelen ook bij vaders in andere migrantengroepen spelen.

Het was fijn met elkaar uit te wisselen over vaderschap ‘vanuit Afrikaans perspectief’, zoals een vader toevoegt. De betekenis van de vader in Ghana en in Nederland; de rol van vaders ten opzichte van moeders, de band met de eigen vader, daarover is gesproken. Een deelnemer benadrukt dat veel ouders, vaders én moeders, lange werkdagen maken, en dat er weinig tijd is om met de kinderen door te brengen. De (on)wenselijkheid of het effect daarvan zou ook onderwerp van gesprek moeten zijn. Een belangrijk thema waarover eveneens is gesproken, en dat veel vaders bezighoudt, is opvoeden in twee culturen en de dreiging of ondermijning van hun rol die ouders voelen door de sterke(re) rechtspositie van kinderen in Nederland. Vaders weten of zijn zich nog bewuster geworden door het debat dat in Nederland de overheid en de school ‘meekijken’ met de opvoeding.

‘Wij als ouders, hebben rechten en plichten, de rechten worden gegeven door de maatschappij. De regering zegt ‘dit is je taak, om te zorgen voor je kind’. Maar als je het niet goed doet, wordt bureau Jeugdzorg ingeschakeld. En dat neemt niet weg dat je een goede ouder bent, maar je bent niet de eigenaar van het kind. Dat kwartje viel voor veel mensen, dat zag ik.’

De wet- en regelgeving rond de jeugdbescherming is voor veel vaders ondoorgrondelijk; er is veel angst over de inmenging door school, jeugdzorg, de politie of anderen. ‘Sommigen zijn nu in de war omdat ze de wet echt niet begrijpen, over ouder-kind relaties.’ Een andere vader zegt veel te hebben geleerd over communicatie met kinderen. ‘Now I know that if you have a child, you should have a good communication with your child.’ Bij de nog komende debatten zou ontwikkelingsstimulering en hoe je kind te begeleiden naar (succesvolle) volwassenheid een onderwerp van gesprek moeten zijn, volgens een van de vaders.

5 *Samenvatting en conclusies deel I*

Migrantenvaders worden moeilijk bereikt door reguliere vormen van opvoedondersteuning, terwijl zij wel vragen en onzekerheden hebben over de opvoeding, en ook kampen met problemen bij hun opgroeiende kinderen. Zowel onderzoek als de actuele praktijk van opvoedingsondersteuning wijst uit dat het aanbod primair op moeders gericht is; cursussen, opvoedparty's, formele en informele bijeenkomsten vinden overdag plaats, richten zich in werving, inhoud en toonzetting op moeders. Ondersteuning van en communicatie met vaders als gezinsopvoeders is nog weinig in beeld van formele instanties, maar in migrantengemeenschappen een groeiende praktijk. Versterken van vaderschap - met name onder vaders van diverse etnische achtergronden - vraagt een benadering die op de vragen, leefsituatie en ontmoetingsvoorkeuren van specifieke groepen is afgestemd.

Trias Pedagogica, een onafhankelijk adviesbureau voor interculturele pedagogiek, opvoeding en vaderschap, ontwikkelde een methodiek om met vaders in gesprek te raken over de opvoeding. In eerste instantie was deze gericht op Marokkaanse vaders. In de debatten wordt het onderwerp opvoeding op een laagdrempelige manier ter sprake gebracht met grote groepen vaders. De opvoeddebatten zetten vaders aan het denken over hun eigen rol in het gezin, verhelderen hun opvoedvragen, bieden een gelegenheid om daarover met andere vaders van gedachten te wisselen. Hiermee doen de deelnemers de ervaring op dat ze ergens terecht kunnen om over opvoeding te praten.

De methodiek opvoeddebatten is een laagdrempelige practice based aanpak waarbij met groepen migrantenvaders wordt gesproken over diverse onderwerpen die vaders bezig houden. Vaders worden opgezocht in hun eigen omgeving, bijvoorbeeld binnen migrantenorganisaties. De afgelopen jaren zijn zo'n 2.000 vaders bereikt met de methodiek. Doelgroep waren voorheen vooral (eerste en tweede generatie) Marokkaanse vaders (Distelbrink et al., 2012b). Recent zijn dat ook vaders van o.a. Somalische en Ghanese herkomst. Hoofddoelen van de opvoeddebatten komen overeen met andere vormen van opvoedondersteuning: bijdragen aan bewustwording van het belang van de vaderrol en het bijbrengen van kennis, houding en vaardigheden die vaders kunnen ondersteunen in hun rol als opvoeder. Daarbij ligt de nadruk, vanwege het 'startniveau' van de vaders, sterk op kennis en houdingen, en minder op vaardigheden. Dat betekent niet dat deze laatste in het geheel niet aan de orde komen. Er is bij de doelgroep van Trias Pedagogica echter al heel wat gewonnen als er een proces van reflectie op gang wordt gebracht via de

debatten; van bewustwording van de eigen rol, ook ten opzichte van de eigen partner, de mogelijkheden om grip op de kinderen te krijgen binnen de context van de Nederlandse maatschappij, de kinderen te begeleiden bij hun schoolloopbaan. Empowerment van vaders is een belangrijk doel van de debatten: hen middelen aanreiken om hun rol als vader met vertrouwen en kennis op zich te nemen.

Kernelementen van de methodiek zoals die oorspronkelijk is opgezet, zijn onder andere de debatvorm, aansluiting bij het perspectief van vaders (positie als migrant, het geloof), het gebruik van film en de focus op vaders van één etnische groep (waardoor in de eigen taal kan worden gediscussieerd en voorbeelden herkenbaar zijn). Binnen de debatten is veel tijd voor het opbouwen van vertrouwen. Ook flexibiliteit van de aanpak is een belangrijk element. Vaders komen in eerste instantie eenmalig bijeen en formuleren dan zelf de behoefte aan vervolgedebatten. In de vervolgedebatten worden specifieke thema's die vaders veel bezighouden verder uitgewerkt, zoals opvoeden in Nederland, de verhouding tussen vaders en moeders en de relatie tot de hulpverlening. Dat gebeurt opnieuw aan de hand van debat, mede naar aanleiding van beeldmateriaal. De wijze van benaderen van vaders voorafgaand aan en tijdens het debat is een van de belangrijke succesfactoren van de aanpak en vergt goede training en begeleiding vanuit de ontwikkelaars.

De opvoeddebatten worden in principe uitgevoerd in opdracht van lokale partijen, zoals gemeenten, stadsdelen, welzijnsinstellingen of scholen. Vaak wordt samengewerkt met lokale migrantenzelforganisaties met wie de ontwikkelaars goede contacten hebben. De debatten vormen een succesvol middel om met moeilijk bereikbare groepen vaders in gesprek te raken over opvoeding en hen te activeren en versterken als opvoeders. In 2012 kreeg de methodiek een prijs toegekend als innovatieve methode voor de preventie van kindermishandeling van de Stichting Kinderpostzegels Nederland en de Stichting Voorkoming van Kindermishandeling. Succesfactoren in de aanpak zijn de afwezigheid van een moraliserende en paternalistische toon, laagdrempelige inloop en ontmoeting waaraan deelnemers ongebonden kunnen deelnemen, ruimte voor debat en humor, oog voor de posities van verschillende generaties vaders en het gebruik van visueel materiaal en debat (minder bedreigend). Bij de werving wordt al een niet-bedreigende manier van aanspreken gebruikt die veel vaders overtuigt mee te doen. Als ze eenmaal over de drempel zijn, willen ze doorgaans meer en breidt de groep zich vaak ook nog uit door mond-tot-mond reclame (Distelbrink et al. 2012b).

Intussen wordt de methodiek breder ingezet: ook bij groepen migrantenvaders met andere achtergronden. Met financiële steun van ZonMw is de uitbreiding naar de nieuwe groepen en de theoretische onderbouwing van de methodiek nu op papier gezet; in de rapportage die voor u ligt. In deel I (beschrijving van de uitbreiding) stond de volgende onderzoeksvraag centraal.

Is de methodiek 'opvoeddebatten voor Marokkaanse vaders' toepasbaar bij Somalische, Ghanese en wellicht andere migrantenvaders?

Deelvragen daarbij waren:

- Wat is kenmerkend voor de opvoedvragen en gezinskenmerken van deze vaders?
- Wat betekent dit voor toepassing van de methodiek bij deze vaders? Zijn er aanpassingen in inhoud, kernelementen of uitvoering nodig?

Om antwoord te vinden op de onderzoeksvragen zijn in najaar 2013 en gedurende 2014 de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Uitvoering van opvoeddebatten in de Somalische groepering; pilot opvoeddebatten bij Ghanese vaders.
- Observaties bij enkele van deze debatten (3 onder Somalische en 2 onder Ghanese vaders).
- Interviews met de ontwikkelaars en 5 sleutelinformanten met veel kennis over opvoeding en ouderschap in de Somalische en Ghanese groepering.
- Interviews met 16 vaders die hebben deelgenomen aan de opvoeddebatten.
- Studie van literatuur over opvoeding en opvoedvragen in Somalische en Ghanese gezinnen, kenmerken van deze gezinnen, verhouding tot formele instellingen.

Beantwoording hoofdvraag

De methodiek 'Opvoeddebatten voor Marokkaanse vaders' is in de afgelopen jaren toegepast bij andere etnische groepen. Het meest uitgebreid is dit gebeurd bij de Somalische groepering. Daar hebben intussen debatareksen plaatsgevonden met een zestal groepen; enkele groepen komen nu al gedurende een langere periode geregeld bij elkaar. In de loop van het onderzoek ontstonden contacten met de Ghanese groepering; daar is intussen de eerste reeks opvoeddebatten van start gegaan. Eerder in 2013 is een serie opvoeddebatten gehouden met Sub-Sahara vaders, waaronder Ghanese vaders. De ervaring met de Ghanese vaders is al met al nog beperkt. De eerste indrukken

laten wel zien dat het in groepsverband en binnen eigen kring spreken over vaderschap aanslaat.

Beantwoording deelvraag 1

Over opvoeding en vaderschap in Ghanese en Somalische gezinnen in Nederland is beperkt literatuur beschikbaar. De meeste kennis die voor dit onderzoek is opgedaan is afkomstig van de gesprekken die zijn gevoerd met sleutelinformanten en de ervaringen met de opvoeddebatten, van debatleiders en ontwikkelaars zelf, aangevuld met observaties door onderzoekers en interviews met deelnemers.

Migrantenvaders, of ze nu Marokkaans, Somalisch of Ghanees zijn, blijken zich regelmatig onmachtig en boos te voelen ten opzichte van de Nederlandse opvoedomgeving waartoe zij zich moeten verhouden. Het 'systeem', ofwel de Nederlandse wet- en regelgeving rond onder andere jeugdbescherming, roept dit soort gevoelens van onmacht en angst op, evenals onbekendheid met het Nederlandse onderwijssysteem. Vaders willen graag dat hun kinderen het goed doen in Nederland. Uit de debatten blijkt dat de doelgroep die de debatten bezoekt veel heeft te leren als het gaat om bewustwording van het belang van actieve betrokkenheid bij jonge kinderen, van communiceren met jonge kinderen, van afstemming tussen man en vrouw in de opvoeding. Ook is er sprake van kennisoverdracht in de debatten, onder andere via discussie met elkaar, bijvoorbeeld over opvoedmethoden waarmee ze in Nederland hun kinderen in het gareel kunnen houden. In dit soort debatten komt het belang van consistentie en belonen (met woorden) langs. Dit zijn elementen die ook in reguliere opvoedondersteuning aandacht krijgen. De ervaringen en de literatuur maken evenwel aannemelijk dat op zijn minst een subgroep van vaders niet snel gebruik zal maken van reguliere opvoedondersteuning. Zij hebben hier weinig vertrouwen in, en juist het met elkaar spreken over opvoeding 'vanuit het eigen perspectief' geeft dit vertrouwen wel.

Beantwoording deelvraag 2

De toepassing van de debatten in twee nieuwe groepen laat zien dat de uitvoering maatwerk en voorkennis over de groepen vereist. Er zijn verschillen tussen de drie groepen in bijvoorbeeld de werving (welke boodschap moet hier wel of juist niet worden benadrukt), het gebruik van film (minder nodig bij de Somalische groepering; wel een echte ijsbreker bij de Ghanese vaders), de wijze waarop de debatleider zich dient op te stellen (deskundige bij de Somalische groep, een insider die zich niet direct als deskundige laat gelden bij Marokkaanse en Ghanese vaders), de omgang met religieuze bronnen (bij Marokkaanse vaders kan aanwezigheid van een imam belangrijk zijn, bij

Somalische vaders is verwijzing naar religie belangrijk, maar hoeft op dit punt geen kennisoverdracht plaats te vinden). Gemeenschappelijk voor alle drie de groepen zijn de grote thema's: opvoeden in Nederland, de verhouding tussen vaders en moeders, communiceren met kinderen, het onderwijssysteem en hoe kinderen daarin te begeleiden. De invulling kan wat verschillen. Bij Somalische vaders zijn er enkele extra thema's die van belang zijn, zoals de invloed van en omgang met trauma, en de kwetsbare economische positie vanwege werkloosheid van vaders (en keuzen rond uitgaven die vaders maken).

Deel II

Opvoeddebatten met migrantenvaders onderbouwd

1 Werkzame elementen opvoedebatten

Dit tweede deel van de rapportage is gewijd aan onderbouwing van de kernelementen van de vaderdebatten van Trias Pedagogica. Wij onderscheiden negen kernelementen, die in de navolgende paragrafen worden belicht. Steeds omschrijven wij daarbij kort de uitgangspunten van Trias Pedagogica, waarna onderbouwing ervan volgt op grond van de beschikbare literatuur. Achtereenvolgens gaat het om:

1. accent op bewustwording en informatie
2. aansluiten in aanpak: de debatvorm
3. outreachende communicatie en werving
4. lage drempel
5. vertrouwen opbouwen
6. ruimte voor eigen inbreng en vragen
7. aandacht voor opvoeden in de migratiecontext
8. gebruik van aansprekende werkvormen en film
9. kenmerken van professionals

1.1 Accent op informatie en bewustwording

De belangrijkste doelen die Trias Pedagogica met de debatten beoogt zijn informatieoverdracht en bewustwording. Informatieoverdracht betreft overdracht van kennis over de opvoeding en ontwikkeling van kinderen, over het belang van de rol van vaders, over opvoeding in Nederland en de verwachtingen en regels die daaromtrent gelden. Bij bewustwording gaat het om besef van de eigen invloed als vader op kinderen, vormgeving van de vaderrol en opvoeding, ook in afstemming met de moeder. Bewustwording kan vervolgens de aanzet vormen tot attitudeverandering.

De beschikbare kennis over vaderschap in diverse groepen in Nederland bevestigt het belang van specifieke aandacht voor bewustwording en informeren van vaders uit de betrokken migrantengroepen over de opvoeding en ontwikkeling van kinderen en het belang van hun betrokkenheid daarbij. Migrantenvaders zijn, vergeleken met autochtone vaders, gemiddeld minder betrokken bij de opvoeding van hun kinderen (Pels, 2005; Pels & Geense, 2005; Choenni, 2002). De 'cultuur van mannelijkheid' zoals die leeft in de eigen gemeenschap, vooral onder de eerste generatie, kan daarbij een remmende invloed hebben. Deze cultuur verliest aan kracht bij de jongere gene-

ratie, maar blijft nog van invloed via intergenerationele overdracht en sociale controle. Het is nog weinig gebruikelijk om de ‘vuile was’ buiten te hangen en externe hulp te vragen. Vaders hebben vaak van jongs af aan geleerd dat mannen hun problemen zelf moeten oplossen. Daarbij komt dat vaders uit migrantengezinnen nog nauwelijks worden bereikt door voorzieningen voor opvoedondersteuning (Distelbrink, Geense & Pels, 2005; Pels, Ketner & Naber, 2012), waarbij meespeelt dat zij vergeleken met autochtone ouders problemen bij hun kinderen minder snel herkennen (Stevens et al., 2003; Zwirs et al., 2006a) en hun eigen rol in relatie tot de problemen van hun kinderen niet altijd zien (bijv. Van den Broek, Kleijnen & Keuzenkamp, 2010). Wat bij dit alles ook meespeelt is dat opvoeden voor veel (laaggeschoolde) ouders geen heel bewuste aangelegenheid is. Opvoeden is vaak meer een kwestie van goed zorgen voor de kinderen dan van gericht sturen (en stimuleren) van hun ontwikkeling. Daarnaast hebben veel ouders van oudsher minder het idee dat zijzelf primair verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. In het herkomstland wordt de opvoeding vaak met volwassenen in de grootfamilie rond het kerngezin gedeeld (Pels, Distelbrink & Postma, 2009a).

1.2 *Aansluiten in aanpak: debatvorm*

Debat met indirecte aanspreekvorm

De debatvorm sluit volgens Trias Pedagogica goed aan bij de migrantenvaders uit de betrokken groepen. Allereerst omdat het een bekende en vertrouwde vorm is van delen van informatie in contexten waarin niet- en laaggeletterdheid veel voorkomt. In plaats van schriftelijke informatie- en kennisoverdracht worden ‘boodschappen’ door informele leiders en voorlichters overgebracht via gespreksbijeenzkomsten. Analfabetisme is onder eerste generatie-vaders met Marokkaanse en Somalische achtergrond niet ongebruikelijk, zodat debatteren en discussiëren over zaken die hen na aan het hart liggen een voor de hand liggende manier van informatieoverdracht, van educatie is. Daarnaast biedt het vaders de mogelijkheid hun opvattingen over de opvoeding te delen zonder dat het meteen over de eigen persoonlijke situatie en ervaringen gaat. Een debat is minder bedreigend en heeft een meer open karakter dan een opvoedcursus over specifieke problemen thuis. De vaders benutten die ruimte voor taalkundige grappen en humor, uitwijdingen en concrete voorbeelden, uitwisseling van ervaringen en opvattingen en pogingen elkaar te overtuigen. Zo komen ze samen, onder leiding van de debatleider, tot nieuwe inzichten

die ze kunnen betrekken op hun eigen situatie. Op den duur komen, bij opgebouwd vertrouwen, ook individuele vragen los.

Bij gevoelige thema's is het van belang dat de debatleider gebruik maakt van indirecte communicatie. Thema's als fysiek straffen moeten bijvoorbeeld niet direct problematiserend worden benaderd, anders slaan vaders dicht.

De debatvorm biedt ruimte voor open uitwisseling van meningen, waarbij vaders leren dat zij het met elkaar oneens kunnen zijn zonder zich daardoor persoonlijk aangevallen te hoeven voelen. Door te oefenen in het debat, leren vaders in feite nieuwe vaardigheden die ze op termijn kunnen toepassen in gesprekken met hun partner en kinderen.

Debatteren is een veel gebruikte communicatievorm waarin mensen zich op cultuur- en genderspecifieke wijze kunnen uitdrukken over onderwerpen die hen bezighouden (Hofman, 2002; Tannen, 1991). Tannen onderzocht de communicatiestijlen van mannen vergeleken met vrouwen. Een van haar conclusies is dat vrouwen meer contactgericht communiceren, de neiging hebben de onderlinge verbondenheid en overeenkomst te bevestigen, onder meer door het delen van gevoelens. Mannen zijn vooral informatie- en communicatiegericht om hun positie (in de groep) te bevestigen en hebben voorkeur voor informatiegerichte betogen om ervaringen en kennis uit te wisselen. Dit maakt debatteren bij uitstek een geschikte werkvorm voor vaders.

Een belangrijke aanbeveling uit verschillende onderzoeken onder migrantenvaders sluit hierbij aan. Deze luidt dat discussie- of zelfhulpgroepen, via zelforganisaties, de school of andere centrale instellingen in de wijk, gefaciliteerd zouden moeten worden. Daarin dient onderlinge uitwisseling een belangrijke plaats in te nemen, ondersteund vanuit opvoeddeskundigen (Distelbrink et al., 2005; Pels et al., 2012).

Ook meer in het algemeen duidt de literatuur op de effectiviteit van de debatvorm. Het debat, gericht op uitwisseling en leren van elkaar, is in onderwijs, bedrijfsleven, politieke en publieke context een veel gebruikte manier om ervaringen, standpunten en informatie te delen en over te dragen (Bijkerk & Van der Heide, 2006; www.debatinstituut.nl).

1.3 Outreachende communicatie en werving

Motiveren: specifiek aanbod en communicatie daarover

De boodschap vooraf over het doel en de opzet van een bijeenkomst is volgens Trias Pedagogica van doorslaggevend belang voor de opkomst van vaders.

Zo is het bijvoorbeeld bij werving van Marokkaanse vaders van belang opdrachtgevers als gemeenten of reguliere instellingen niet te direct te benoemen vanwege de achterdocht die dit kan oproepen, terwijl Somalische vaders juist prijs stellen op de brugfunctie naar de overheid. Het kan vaders van alle groepen prikkelen als de boodschap is dat een opvoeddeskundige van de eigen sekse en uit eigen kring graag met hen wil praten, vanuit respect voor hun achtergrond en behoeften.

Deze benadering kan worden onderschreven vanuit beschikbaar onderzoek over het bereik van migrantenvaders voor opvoedondersteuning. Zeker bij vaders van de eerste generatie, die van huis uit meer segregatie tussen de seksen gewend zijn, kan groepsgericht werken met mannelijke professionals uit eigen kring een pré zijn. Het reguliere aanbod is doorgaans sterk gericht op moeders en wordt veelal uitgevoerd door vrouwen, waardoor het vaders wellicht minder aanspreekt. Bovendien kan wantrouwen over de reguliere professionele hulp spelen, zoals ook bij moeders uit migrantenkring (bijvoorbeeld Distelbrink et al., 2005). In de literatuur over opvoedondersteuning aan vaders wordt dan ook gewezen op het belang van een apart aanbod dat aansluit bij hun culturele achtergrond (JSO, 2005). Inzet van rolmodellen en moderators uit eigen kring kan daarbij een pullfactor zijn (Distelbrink & Ketner, 2011). Verder is de boodschap van belang dat het accent niet ligt op eenrichtingsverkeer, maar op tweerichtingsverkeer waarin de vragen en behoeften van vaders de leidraad vormen. Zie daarover verder onder par. 7. Ook uit de meer algemene literatuur komt naar voren dat voldoende tijd en aandacht moet worden besteed aan het ‘verbinden aan’ en motiveren voor aanbod (Breuk, Khatib & Jongman, 2007; ‘engagement work’ zie Santisteban et al., 2006).

Werving via ‘vindplaatsen’

Het bereik van Trias Pedagogica onder vaders is groot door contacten met en werving via de netwerken van bijvoorbeeld zelforganisaties, voetbalclubs, moskeeën en kerken. Daarnaast wordt ook geworven via sleutelfiguren die dichtbij de vaders staan. Voor (groepen) vaders die minder georganiseerd zijn in dergelijke verbanden, zoals geldt voor Somaliërs, ligt hier een sterker accent op. Formele en informele contacten worden actief en intensief benut om in contact te komen met potentiële deelnemers, om hen te informeren en uit te nodigen voor een eerste ontmoeting. Winnen van vertrouwen en weg nemen van drempels staat hierbij voorop.

Ook uit de literatuur blijkt dat ouders die op afstand staan van het formele aanbod het beste worden bereikt via een outreachende benadering (zie bv. Pels et al., 2009a, b). Het werven van deze categorie ouders verloopt beter langs informele kanalen, zoals via mond-tot-mondreclame of intermediairs, of via plekken waar de vaders toch al komen: koffiehuis, school, moskee of kerk, of andere initiatieven in de wijk. Een goed netwerk en de inzet van sleutelfiguren is hierbij eveneens van belang (Pels et al., 2012).

1.4 Lage drempel

Vertrouwde omgeving, eigen taal

De debatten van Trias Pedagogica vinden plaats op voor vaders bekende en vertrouwde locaties, waar nodig in de eigen taal en in eigen kring. Communicatie in de eigen taal kan ook voor vaders die het Nederlands wel beheersen van belang zijn: juist als het gaat om persoonlijke onderwerpen uiten zij zich vaak toch beter in de eigen taal. De eigen kring is daarbij eveneens van belang, niet alleen vanwege de taal, maar ook voor het gevoel van vertrouwdheid. Vaders zijn onder elkaar, onder leiding van een mannelijke debatleider. Deze heeft ervaring met het praten met vaders over opvoeding, en weet van hun vragen en dilemma's: zij delen de positie als (kind van een) migrant met de vaders die hierdoor minder hoeven uit te leggen en vrijer kunnen praten.

Uit de literatuur komt naar voren dat een vertrouwde omgeving en informele sfeer het opbouwen van een relatie en het delen van ervaringen stimuleert (Prinsen et al., 2012). Daarbij kan het nodig zijn om in gesprek met cliënten gebruik te maken van de eigen taal (bv. Bellaart, 2003). Taal is een belangrijke barrière voor veel migrantenouders, met name uit de bedoelde groepen, bij het deelnemen aan aanbod (Distelbrink et al., 2011; Mutsaers, 2009). Bij deelname kan een geringe taalbeheersing mensen ertoe brengen om te zwijgen of te doen alsof zij de discussie volgen, uit schaamte en angst om voor dom aangezien te worden. Daarbij is het juist bij persoonlijke en kwetsbare onderwerpen als opvoeding, gevoelens, twijfels, van belang om in de eigen taal te kunnen spreken wanneer het Nederlands een barrière opwerpt. Via eigen taal - woordgebruik, aanspreekvormen, zinsopbouw - brengen mensen hun persoonlijke identiteit tot uitdrukking, geven ze hun eigenwaarde en emoties bloot (Hofman, 2002). Gebruik van professioneel vakjargon, te directe aanspreek- en uitingsvormen of juist versluitend taalgebruik kunnen drempels opwerpen. Om welke taal het ook gaat, aanpassing van taalgebruik

kan nodig zijn bij tweetaligen, in het bijzonder laagopgeleiden en analfabeten, bijvoorbeeld door abstracties te vermijden. Daarbij wordt in de literatuur aangeraden bij het bespreken van opvoedkwesties symbolen, concepten en gezegden te gebruiken waardoor mensen zich ‘thuis voelen’ (Boyd, Diamond & Bourjolly, 2006; Knipscheer & Kleber, 2004; Knipscheer, 2007).

Verder biedt onderzoek enige evidence voor het belang van *matching*: het succes van opvoedsteun neemt toe als bepaalde kenmerken van professionals overeenkomen met die van ouders. Het kan daarbij gaan om *matching* op etniciteit (Jackson & Hodge, 2010; Matthews et al., 2011), andere kenmerken zoals SES (Matthews et al., 2011) of ‘zelf ook ouder zijn’ (Clarke & Churchill, 2012). Culturele verschillen tussen cliënt en hulpverlener kunnen leiden tot verschillen bij de interpretatie van opvoedvragen en problemen. Juist voor ouders die het gevoel hebben weinig macht te hebben, als mens en opvoeder, en die weinig ervaring hebben met het inschakelen van formele hulp, kan daarnaast de herkenbaarheid van iemand van de eigen achtergrond de drempel verlagen en effectiviteit van hulp vergroten (Pels et al., 2009b). Voor etnische minderheidsgroepen kan verder een community- of netwerkbenadering raadzamer zijn dan een individuele aanpak (Breuk et al., 2007; Sharp, 1991). Ook is in diverse onderzoeken aangetoond dat de tussenkomst van een vertegenwoordiger van de eigen etnische gemeenschap in wie ouders vertrouwen hebben, kan helpen om de brug te slaan naar voorzieningen (bv. De Gruijter, Tan & Pels, 2009).

Aansluiten bij gewoonten/werktijden

Trias Pedagogica sluit in de aanpak aan bij gewoonten en mogelijkheden van de vaders. Zo wordt rekening gehouden met werktijden door bijeenkomsten in de avonden en weekends te plannen. Bij Somalische vaders, die vaker werkloos zijn, gebeurt dit minder. Ook kan de vaders, vanwege de waarde die zij hechten aan gastvrijheid, iets te eten worden aangeboden. Dit blijkt in de praktijk vooral bij Marokkaanse vaders van belang; de ervaring is dat zij op den duur ook zelf gaan regelen dat er wat gegeten kan worden.

Ook in onderzoek onder vaders van diverse afkomst wordt gewezen op de condities die aanbod aantrekkelijk en haalbaar maken, zoals gezamenlijk eten en aanpassing aan werktijden (Distelbrink et al., 2005; Pels et al., 2012).

1.5 *Vertrouwen opbouwen*

Naast de vaders staan, herkenning en erkenning

Vooral bij vaders van de eerste generatie vergt het opbouwen van vertrouwen veel aandacht, zo is de ervaring van Trias Pedagogica. De houding van de debatleider is daarbij cruciaal, en kan per groep verschillen. Zo blijken Somalische vaders gevoelig voor de status van expert van de debatleider; zij hebben behoefte aan diens kennis, en zijn pas in tweede instantie geïnteresseerd in meningsuitwisseling met andere vaders. Bij de Ghanezen en vooral Marokkanen is het omgekeerde het geval. Zij willen ook zeker leren van deskundigen, maar vanuit een positie van gelijkwaardigheid. De debatleiders stellen zich in hun geval bewust naast de vaders op, niet boven hen. Ook kan het helpen te vertellen over eigen ervaringen, als vader én ook als zoon. Daarbij spreekt de debatleider doorgaans in termen van ‘wij’. Vooral in de eerste helft van het eerste debat is deze voorzichtige houding belangrijk. Bij de introductie benadrukt de debatleider bijvoorbeeld dat hij ‘ook maar een vader is’ en graag van de rijke ervaring van de aanwezige vaders wil leren. Verder wordt vaak gestart met de aankondiging van een eenmalig debat, en kan op basis van opgebouwd vertrouwen, positieve ervaring en succes van de uitwisseling de organisatie van volgende bijeenkomsten ter sprake gebracht worden.

Voor alle groepen geldt dat de onderwerpen voor de vaders herkenbaar moeten zijn, dicht bij hun belevingswereld moeten staan. Zo vormt onderwijs een thema dat alle vaders aanspreekt. Een van de voorwaarden waaraan de debatleiders moeten voldoen is beheersing van kennis en codes van zowel de Nederlandse context als de migratiecontext. Een andere manier om het vertrouwen van vaders te winnen is door ze te erkennen, bijvoorbeeld door het geven van complimenten over hun inbreng of over wat hun kinderen bereikt hebben in Nederland.

In de literatuur wordt eveneens benadrukt dat bij etnische minderheden meer investering nodig is in de vertrouwensband (bv. Bellaart, 2003). Vertrouwen is verder op te bouwen door communicatie die niet direct probleemgebonden is en door een meer persoonlijke benadering (Breuk et al., 2007). Een belangrijke voorwaarde is verder dat het aanbod niet provocerend is en dat een positieve, respectvolle benadering centraal staat. Ook een onbevooroordeelde en open werkwijze, waarbij niet met de vinger wordt gewezen en mensen niet worden ‘gestraft’ voor wat zij te berde brengen is van belang. Paternalisme en al te persoonlijk aanspreken moet worden vermeden, zeker in het werken

met de minder betrokken vaders en de oudere generatie. Het is evenmin wenselijk dat het idee van een van bovenaf opgelegde emancipatie postvat, omdat dit tegendraads kan werken (Distelbrink et al., 2005; Pels et al., 2012). Ook in de algemene literatuur is bewijs verzameld voor het feit dat een onbevooroordeelde houding van professionals van belang is voor het succes van ouderprogramma's (vgl. de meta-studie van Kane, Wood & Barlow, 2007).

1.6 *Ruimte voor eigen inbreng en vragen*

Ruimte voor de eigen mening en vragen

Trias Pedagogica acht ruimte van belang voor de eigen mening, eigen vragen en behoeften van de vaders. Dat is om te beginnen van belang omdat (groepen) vaders naast overeenkomsten ook verschillen vertonen. Ook is het belangrijk voor het zelfvertrouwen van de vaders. Daarnaast is het ook nodig vanwege het wantrouwen dat vaders van alle groepen kunnen hebben ten opzichte van (westerse) instituties en deskundigen, en vanwege de vooral bij de Marokkaanse groepering voorkomende weerzin tegen paternalisme. Zoals gezegd is uitwisseling op voet van gelijkheid vanaf de start van het debat het belangrijkste bij Marokkanen en ook Ghanezen. De Somalische vaders, zo leert de ervaring, hebben een langere introductie nodig voordat zij zelf vragen willen stellen en ervaringen willen uitwisselen. Bij hen kan beter gestart worden met een op kennisoverdracht gericht onderdeel.

De literatuur over effectiviteit van steun en zorg biedt evidentie voor de relevantie van het betrekken van ouders bij de aanpak van steun en hulp. Programma's zijn het meest succesvol bij een interactieve werkwijze die ruimte biedt aan de eigen ideeën en beleving van ouders (Statham, 2000). Van belang is zó te communiceren dat van tevoren niet vast staat hoe het gesprek of de discussie precies zal verlopen, maar dat gesprekspartners samen het gesprek construeren (Hofman, 2002). Cruciaal is uit te gaan van het samenwerkingsbeginsel waarbij partners hun bijdrage afstemmen op de fase, verloop en doel van het gesprek. Verschillende bronnen bepleiten een benadering die partnerschap met ouders en hun empowerment centraal stelt (Peralta & Arellano, 2010; Trivette, Dunst & Hamby, 2010; Davis & Meltzer, 2007). De wijze waarop professionals een alliantie met ouders kunnen opbouwen is bijvoorbeeld uitgewerkt in het 'Family Partnership Model' van Davis en Meltzer (2007). Dit model wordt wel gepresenteerd als tegenhanger van het vaak dominante 'expert model', waarin eenrichtingsverkeer met de professional als

expert en de ouder als ontvanger van informatie of hulp domineert. Kern van het Family Partnership model is dat ouders vaak pas echt hulp of advies aanvaarden als: deze aansluit bij hun behoeften, samen doelen worden gesteld, en sprake is van een zekere gelijkwaardigheid. Ook kwaliteiten als echtheid, bescheidenheid en empathie bij de beroepskracht doen ertoe. Interessant is dat deze kwaliteiten blijkens onderzoek pas werken als ze inderdaad als zodanig door de ouder worden herkend (Davis & Meltzer, *ibid.*).

1.7 *Aandacht voor opvoeden in de migratiecontext*

Opvoeding en migratie

De methodiek Opvoedebatten van Trias Pedagogica is ontwikkeld vanuit het besef dat de opvoeding sterk verbonden is met de migratieachtergrond van de vaders. Opvoeding in de migratiecontext is ook voor vaders zelf een belangrijk thema, dat dan ook een expliciet onderdeel vormt van de aanpak. Wat betreft Somalische vaders kan ook het onderwerp oorlogstrauma om aandacht vragen. Bij opvoedondersteuning aan migrantenouders is daarnaast ook kennisoverdracht over de Nederlandse samenleving en het overbruggen van de afstand tot voorzieningen een onmisbaar onderdeel.

In internationaal onderzoek wordt het belang van cultureel-ecologische validiteit van ondersteuningsaanbod sterk benadrukt. Bij migrantengezinnen betekent dat onder meer rekening houden met de wijze waarop de culturele en religieuze achtergrond en positie als migrant opvoeders beïnvloedt (Pels et al., 2009b). Dit duidt op het belang van 'diversiteitgevoeligheid' van professionals (bv. Naber & Knippels, 2013; Matos et al., 2006). Sue en Zane (1987) spreken van geloofwaardigheid van de professional in de ogen van de cliënt, die vooral tot stand komt doordat deze zich herkent in de (conceptualisering van de) te behandelen kwesties en doelen en middelen om deze aan te pakken. Zie verder paragraaf 1.9.

Aandacht voor relatie tussen opvoeding en religie

Bij veel vaders, vooral moslims, geldt de religie als belangrijke richtlijn voor opvattingen en gedrag aangaande de opvoeding. Omdat het geloof een belangrijk referentiekader is, verwijzen de debatleiders van Trias Pedagogica in hun geval zo mogelijk naar religieuze bronnen. Zij tonen bijvoorbeeld aan dat de Profeet bepaalde uitspraken over de rol van mannen en vrouwen nooit letterlijk zo heeft gedaan. Soms kost dat enige moeite, maar toch werkt

overtuigen via religie vaak beter dan overtuigen vanuit westerse theorieën, zo is de ervaring. Jongere vaders zoeken zelf vaak bewust naar onderbouwing vanuit de Islam voor hun waarden en keuzen. Ze willen graag leren van de debatleiders als het hierom gaat. Sommige debatleiders hebben zelf een theologische achtergrond of kennis en kunnen daardoor goed op dit soort vragen ingaan. In andere gevallen zorgt Trias dat er in de groep een imam of geestelijk leider aanwezig is om dit soort onderbouwing te geven. Overigens blijkt dit bij de Somalische vaders minder nodig omdat zij zelf vaak veel kennis van de religieuze bronnen in huis hebben. Bij de Ghanese vaders komt de interpretatie van religieuze bronnen soms in het gesprek met de debatleider aan de orde.

Religie is voor moslimouders in de migratiecontext een belangrijk richtsnoer in de opvoeding, al doen zich beduidende onderlinge verschillen voor in wat dit betekent voor hun opvoedingsdoelen en -gedrag (De Koning, 2008; Pels, 2014). Hoewel de evidentie op dit punt nog gering is, lijkt verwijzing naar religieuze bronnen een hulpbron te kunnen zijn in opvoedondersteuning (Distelbrink, 2014). Volgens Van Crombrugge (2008) beroept ook de hedendaagse islamitische pedagogische adviesliteratuur zich op de eigen religieuze traditie om een minder autoritaire opvoeding te propageren dan de vorige generatie in praktijk bracht. Daarin wordt bijvoorbeeld verwezen naar verhalen waarin de profeet Mohamed liefdevol met kinderen omgaat of naar diens uitspraken over de plicht tot zorg voor en weldoen aan kinderen. Ook vaders kan hierin een legitimatie worden geboden voor een meer kindgerichte opvoeding.

Voorts blijkt uit het beschikbare onderzoek dat opvoeden van kinderen als moslim in de context van migratie in toenemende mate onderwerp vormt van bewuste reflectie. Menig ouder, van Marokkaanse afkomst en uit vluchtelinggezinnen (Pels, 1998, 2005; Pels & De Grijter 2005), ervaart echter onzekerheid bij de islamitische opvoeding in een omgeving waarin de islam geen meerderheidsgodsdienst is. Een knelpunt is dat het ouders vaak aan adequate hulpbronnen ontbreekt, in de vorm van op hun behoeften toegesneden informatie en van (in)formele sociale steun.

Ruimte voor (negatieve) emoties

Vaak zitten de emoties over de Nederlandse omgeving hoog, bijvoorbeeld vanwege de onmacht of bejegening die vaders ervaren in contact met instituties op terreinen als school en zorg. Dit geldt zeker bij vaders van de eerste generatie. De debatleiders van Trias Pedagogica zijn getraind in het ruimte geven aan emoties, en deze op een positieve manier te benutten in het

groepsproces. Eerst luisteren, vaders laten praten, ook als zij zelf verbaal worden aangevallen, en daarna andere vaders vragen wat zij ervan vinden, of dit volgens hen ook zo is. Vervolgens spiegelen: wat is de rol van de vaders zelf, wat doen zij zelf om een en ander te veranderen?

Marokkanen zijn sterk gericht op de mening van anderen en kunnen daarom door uitwisseling van gedachten veel leren, al hebben ze dat zelf in de opvoeding niet geleerd. Daar is dus wel goede begeleiding bij nodig.

Uit internationaal onderzoek is bekend dat de wijze van aanpassing als opvoeder aan eisen van de omgeving (i.c. de Nederlandse maatschappij) sterk samenhangt met hoe migrantenouders hun plek in de samenleving percipiëren (Ogbu, 1987; Ogbu & Simons, 1998). Als ze hun positie, waaronder ook de beeldvorming over hen als groep, als negatief ervaren, is de kans groter dat ze weerstanden hebben tegen verandering (Portes, 1995; Gomperts, 2009).

Specifieke copingstijlen en (defensieve) attitudes kunnen resulteren in interactie met ongunstige omstandigheden op sociaal, economisch en politiek vlak. Dergelijke omstandigheden kunnen leiden tot wantrouwen, bijvoorbeeld in hulpverleners (bv. Sarno Owens et al., 2007; Armistead et al., 2004). De literatuur biedt aanknopingspunten om hierop in te spelen. Een voorbeeld is de rol van 'cultural broker' in de migratiecontext door een 'culture-migration dialogue' (Bernal, Bonilla & Bellido, 1995, p. 78). Verder is een goede, enigszins informele sfeer belangrijk, waarin vertrouwen een centrale rol speelt en er ruimte is voor emotie en reflectie (Pels et al., 2012).

1.8 *Gebruik van aansprekende werkvormen en film*

Input voor discussie, voorbeeldfunctie

In 1.2 is al ingegaan op het debat als methode die goed bij het werken met vaders past. Met name bij laaggeschoolde migranten is de inzet van visueel materiaal een krachtig middel. In de film waarmee Trias Pedagogica de eerste bijeenkomst doorgaans begint is een pedagoog aan het woord. Vaders worden vaak stil als ze hem horen praten over het belang van betrokkenheid als vader. De film geeft veel input voor de discussie, er worden veel thema's in aangestipt die vaders bezighouden.

De film laat ook voorbeeldgedrag zien, bijvoorbeeld dat vaders het oneens mogen zijn met elkaar, hun emoties mogen uiten over de Nederlandse maatschappij, hun frustraties kunnen ventileren; en dat ook andere vaders met

elkaar over de opvoeding praten. Dat geeft het idee dat zij dat zelf ook kunnen.

Bijkerk & van der Heide (2006) laten zien dat activerende werkvormen van groot belang zijn om informatie te delen, kennis over te dragen, vaardigheden en houdingaspecten eigen te maken; zowel in het onderwijs als bij bijeenkomsten. In navolging van Kolb (1984) onderscheiden zij vier leerstijlen die met elkaar een leercyclus vormen: leren door te ervaren, te reflecteren, te conceptualiseren, te experimenteren. Dit leermodel stimuleert dat leersituaties momenten van ervaren en toepassen bevatten en deelnemers tot actieve inbreng komen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van aansprekende voorbeelden, wat juist ook geschikt is in diversiteitgevoelige leersituaties (Naber & Knippels, 2013). Uiteenlopende discussievormen - uitwisselen van ervaringen, inventariseren van problemen, afwegen en kiezen van oplossingen - zijn manieren van actief leren en reflecteren. Bij de opvoeddebatten reiken filmfragmenten voorbeelden van situaties aan, de discussieleider brengt een vraag of stelling in (verdiepend, evaluerend, toepassend et cetera), stimuleert de discussie, geeft eventueel opdrachten, inventariseert ervaringen, vat standpunten samen (zie ook Bijkerk & Van der Heide, 2006).

Daar waar deelnemers niet of in beperkte mate de taal beheersen, is het gebruiken van filmische voorbeelden een krachtig middel om zo'n uitwisseling te stimuleren. Het kunnen films zijn die speciaal voor het doel en de doelgroep ontwikkeld zijn - zoals Trias Pedagogica heeft gedaan - maar ook YouTube-filmpjes of andere filmfragmenten die uitwisseling en discussie aanzwengelen.

1.9 *Kenmerken van professionals*

Persoonlijke eigenschappen en competenties

Belangrijk voor het succes van de debatleider is volgens Trias Pedagogica: betrokkenheid, enthousiasme, gedrevenheid en authenticiteit. Daarnaast gaat het om (culturele) sensitiviteit, open staan voor de ander en vermijden van paternalisme. Uiteraard is ook pedagogische expertise nodig, evenals kennis van de lokale sociale kaart in verband met voorlichting over en eventuele toeleiding naar voorzieningen. Zeker bij Somalische vaders kan ook expertise op het terrein van ggz en psychotrauma van belang zijn, aangezien onder hen en hun gezinsleden vaak sprake is van oorlogstrauma's.

Voor het bewerkstelligen van succesvolle vaderdebatten waarin gesprekken op gang komen, geleerd en gereflecteerd wordt, is zowel kennis van opvoeding in migratiecontext, vaardigheid in discussieleiding als een houding die aansluit bij deze groep vaders in deze situatie nodig.

Daarbij blijft belangrijk dat de debatleider zoekt naar verbinding met de zaken die de vaders aandragen en de antwoorden deels uit de discussie laat komen. Doorgaans werkt het beter als de trainer of debatleider niet uit de directe omgeving van de vaders afkomstig is, omdat deze dan 'als een van ons' gezien wordt en daarmee minder gezag en overwicht heeft dan gewenst.

Ook de literatuur laat zien dat persoonlijkheid en betrouwbaarheid van professionals er veel toe doen voor ouders (Matthews et al., 2011). Onbevooroordeeld zijn, een gelijkwaardige opstelling, empathie, respect en 'echtheid' kunnen het resultaat van steun positief beïnvloeden (Patterson, 1984; Horvath & Symonds, 1991; Hoagwood, 2005).

Het concept diversiteitscompetentie is de laatste jaren in Nederland in kaart gebracht door onder anderen Bekker en Frederiks (2005), Knipscheer en Kleber (2004) en Kramer (2004). Het omvat zowel kennis als vaardigheden en attitudes waarmee de professional zich optimaal kan instellen op de diversiteitskenmerken van cliënten. Zowel het expertoordeel van professionals als de ervaringskennis van allochtone cliënten wijst uit dat de meest cruciale componenten van diversiteitscompetentie een open en respectvolle houding, zonder vooringenomenheid, en vaardigheid in interculturele communicatie zijn. Over de mate van benodigde kennis bestaan uiteenlopende meningen. Inhoudelijke achtergrondkennis is uiteraard relevant, maar daarbij moet wel gewaakt worden voor generalisering of een statische benadering vanuit culturele recepten (Sue & Zane, 1987). Overigens houdt diversiteitgevoeligheid niet in dat de professionals zich strikt moeten houden aan de culturele conventies en waarden van cliënten. Juist voor vaders in de migratiecontext is verbreding van hun horizon als opvoeder van belang.. Wat betreft de specifieke kwaliteiten van een debatleider reikt de literatuur nog het volgende aan. De debatleider spreekt geen oordeel uit over opvoedvoorbeelden die vaders inbrengen, accepteert dat de ziens- en handelwijzen voor de ander van betekenis zijn, en nodigt tevens uit tot verkenning van nieuwe inzichten. Wel is de debatleider duidelijk over wat wettelijk verboden en opvoedkundig risicovol is. In groepsbijeenkomsten weet de debatleider de deelnemers veiligheid te bieden om zich uit te spreken en te laten zien. Hij of zij stelt daarbij open vragen, vraagt dóór, brengt nieuwe oplossingsrichtingen in, oppert alternatieve handelwijzen. Hierbij weet de professional de discussie en diversiteit binnen de groep

te benutten om nieuwe denkrichtingen en handelwijzen in de opvoeding te benoemen en te oefenen. Hiermee worden niet zozeer nieuwe waarden aangereikt, maar wordt het referentiekader in denken en handelen opgerekt. De professional realiseert zich dat er vertrouwen en tijd nodig is om volgende stappen te zetten. Uiteindelijk staat de geloofwaardigheid van de professional in de ogen van de individuele cliënten en groepsdeelnemers voorop, en gaat het erom of deze de balans weet te vinden tussen doelen van de aanpak en ruimte voor de uniciteit van de cliënten/deelnemers en zijn of haar context (Naber & Van Goor, 2014).

Geraadpleegde literatuur

- Armistead, L.P., Clark, H., Nekol Barber, C., Dorsey, S., Hughley, J., Favors, M., & Wyckoff, S.C. (2004). Participant Retention in the Parents Matter! Program: Strategies and Outcome. *Journal of Child and Family Studies*, 13(1), 67-80.
- Bakker, I., Distelbrink, M., Pels, T., en Los, V. (2013). *Handleiding maatwerk voor risicjongeren*. Ebook. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bekker, M.H.J., & Frederiks, E. (2005). *Psychotherapeuten over diversiteitsbewuste werkwijzen en knelpunten bij intake, diagnostiek en behandeling van allochtone vrouwen en mannen*. GGZ-Nederland.
- Bellaart, H. (2014). *Diversiteit in transitie. Aandacht voor effectief bereik van migrantengezinnen in de transitie van de jeugdzorg*. Utrecht: FORUM.
- Bellaart, H. (2003). Interculturalisatie van de jeugdgezondheidszorg. In: *Handboek Jeugdgezondheidszorg VII 5.1*. Den Haag: Reed Elsevier.
- Bellaart, H. & Pehlivan, A. (2011). *Beleidsstrategisch onderzoek naar bereik en toegankelijkheid jeugdvoorzieningen*. Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken.
- Bernal, G., Bonilla, J., & Bellido, C. (1995). Ecological validity and cultural sensitivity for outcome research: issues for the cultural adaptation and development of psychosocial treatments with Hispanics. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 23(1), 67-83.
- Bernard van Leer Foundation (2001). *Fathers matter too: Early Childhood Matters*. Bulletin van de Bernhard van Leer Foundation, 97, 1-46.
- Bijkerk, L. & Heide, van der, L. (2006). *Het gaat steeds beter. Activerende werkvormen voor de opleidingspraktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Lochum.
- Boni, S. (2001). *Twentieth-century transformations in notions of gender, parenthood, and marriage in southern Ghana: a critique of the hypothesis of "retrograde steps" for Akan women*. *History in Africa*, 28, 15-41.
- Boyd, R.C., Diamond, G.S., & Bourjolly, J.N. (2006). Developing a family-based depression prevention program in urban community mental health clinics: a qualitative investigation. *Family Process*, 45(2), 187-204.

- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren* (8^e compleet herziene druk). Utrecht / Amsterdam: NJI / Uitgeverij SWP.
- Breuk, R., Khatib, R., & Jongman, E. (2007). Functionele gezinstherapie: de culturele inpassing binnen een forensisch behandelcentrum. In R. Beunderman, A. Savenije, F. de Rijke, & P. Willems (red.), *Interculturalisatie in de Jeugd-GGZ. Wat speelt er?* Assen: Van Gorcum.
- Broek, A. van den, Kleijnen, E., & Keuzenkamp, S. (2010). *Naar Hollands gebruik? Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Choenni, C. (2002). *Ghanezen in Nederland, een profiel*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Directie Coördinatie Integratiebeleid Minderheden.
- Clarke, K., & Churchill, H. (2012). "A Chance to Stand Back": Parenting Programmes for Parents of Adolescents. *Children & Society*, 26, 316-327.
- Crombrugge, H. van., (2008). Geloof in vertrouwen - ouderschap als zinvolle praktijk. In Jennes, G. (Red.), *Zin in gezin. Kan levensbeschouwing de duurzaamheid van gezinsrelaties bevorderen?*, pp.41-58. Tiel: Lannoo.
- Davis, H. & Meltzer, L. (2007). *Working with parents in partnership. Early Support Distance Learning Text*. Geraadpleegd 27-05-2013 op: [http://dera.ioe.ac.uk/15598/1/working_with_parents_in_partnership.pdf]
- Distelbrink, M. (2014). *Marokkaanse vaders bereiken met opvoedsteun*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Distelbrink, M., Essayah, O., Heerebeek, M. van., Ketner, S., & Winkelman, C. (2011). *Triple P Divers. Ervaringen met een opvoedprogramma in veelkleurig Amsterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut (een publicatie van de Kenniswerkplaats Tienplus).
- Distelbrink, M., Gaag, R. van der, Halane, S., Knippels, V., Mehrasz, A. & Naber, P. (2012b). *Opvoeddebatten met Marokkaanse vaders. Een methodiekbeschrijving*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/Trias Pedagogica.
- Distelbrink, M., Geense, P., & Pels, T. (red.) (2005). *Diversiteit in vaderschap: Chinese, Creools-Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

- Distelbrink, M.J., Hooghiemstra, E., m.m.v. S. Smit (2005). *Allochtone gezinnen. Feiten en cijfers*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.
- Distelbrink, M., & Ketner, S. (2011). Vaderschap is geen playstation: Vaderschap versterken bij Afro-Caribische mannen. *Pedagogiek*, 31(1), 53-67.
- Distelbrink, M., Pels, T., Jansma, A., & Gaag, R. van der (2012a). *Ouderschap versterken. Literatuurstudie over opvoeding in migrantengezinnen en de relatie met preventieve voorzieningen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dourleijn, J. en J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M. & Herweijer, G. (2009). Onderwijs en opleidingsniveau. In: Gijsberts, M. & Dagevos, J. (2009). *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: SCP/CBS, p. 95-138.
- Gomperts, W.J., (2009). De multiculturele binnenwereld. Observaties uit de psychoanalytische psychotherapie bij allochtonen. *Sociologie*, 5(2), 180-202.
- Gruijter, M. de, Tan, S. & Pels, T. (2009). *De frontlinie versterken. Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Hoagwood, K. (2005) Family-based services in children's mental health: a research review and synthesis, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 690-713.
- Hofman, E. (2002), *Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI-model*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Hoog, K. de (2003). Gezinsbeleid tussen emancipatie en uitsluiting. In: M. Keizer & K. Verhaar (red.). *Sociale verkenningen nr. 5 Familiezaken*, pp. 45-57. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Hoog, S. de, Harthoorn, H. & Servage, R. (2011). *Vaderschap 2.0. Opvoedingsondersteuning voor vaders van nu*. Den Haag: E-Quality.
- Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Horvarth, A., & Symonds, B. (1991) Relation between working alliance and outcome in psychotherapy: a metaanalysis, *Journal of Counseling Psychology*, 38, 139-149.

- Jackson, K. F. & Hodge, D. R. (2010). Native American Youth and Culturally Sensitive Interventions: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*, 20, 260-270.
- JSO (2005). *Vaders doen mee. Project opvoedingsondersteuning aan vaders (samenvatting literatuuronderzoek)*. Gouda: JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding.
- Jong, N. (2007). *So close and yet so far away. Onderzoek naar de effectiviteit van het integratiebeleid op de Ghanese gemeenschap in de Amsterdamse wijk Ganzenhoef*. Scriptie master Maatschappelijke Veiligheid. Enschede: Universiteit Twente.
- Kane, G.A., Wood, V.A., & Barlow, J. (2007). *Parenting programmes: a systematic review and synthesis of qualitative research*. *Child Care, Health and Development*, 33(6), 784-93.
- Ketner, S. (2008). *Marokkaanse wortels, Nederlandse grond: Exploratie, bindingen en identiteitsstrategieën van jongeren van Marokkaanse afkomst*. Groningen, z.u. (proefschrift).
- Klaver, J., Poel, M. & Stouten, J. (2010). *Somaliërs in Nederland; een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid*. Onderzoek uitgevoerd door Regioplan Beleidsonderzoek, in opdracht van het ministerie van VROM.
- Knipscheer, J. (2007). Presentatie '*Interculturalisatie in de frontlinie*'. Geraadpleegd op 1 december 2008, via, http://nicis.nl/kenniscentrum/binaries/kiem/bulk/bijeenkomsten/2007/3/inter-culturalisatie-in-de-frontlinie/presentatie_jeroen-knipscheer.pdf
- Knipscheer, J., & Kleber, R. (2004). *Een interculturele entree in Altrecht. Inhoud en resultaat van een interculturele werkwijze bij kortdurende behandeling*. Utrecht: Altrecht.
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Koning, M. de (2008). *Zoeken naar een 'zuivere' Islam. Geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Kramer, S. (2004). *Interculturele competentieprofielen in de GGZ*. Rotterdam: Mikado.

- Kraan, M. (2001). *Blijven of teruggaan? - Een sociologische analyse van potenties en problemen van Ghanezen in Amsterdam Zuid Oost*. Amsterdam.
- Lamb, M.E. (1998). Vaders: Een inleidend overzicht. In F. Boer, M. Deković, J. Rispens, & G.A. Smid (Red.), *Kind en Adolescent (Speciale uitgave Vaders)*, 19(1), 3-25.
- Matos, M., Torres, R., Santiago, R., Jurado, M., & Rodriguez, I. (2006). Adaptation of parent-child interaction therapy for Puerto Rican families: a preliminary study. *Family Process*, 45(2), 205-223.
- Matthews, J., Cameron, E., Fox, S., Hackworth, N., Kitanovski, M., Vista, A. (2011). *Parental engagement - A review of the literature*. Melbourne: Partnerships division Department of education and early childhood development.
- Mutsaers, K. (2009). *Wat werkt bij jeugdigen uit etnische minderheidsgroepen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Naber, P. & Goor, Van, R. (2014). M.m.v. M. van Heerebeek, R. van Goor, V. Knippels, T. Pels. *Professionalisering van ouder- en kindteams in Amsterdam. Bouwstenen van een lerend systeem*. Amsterdam: Hogeschool Inholland.
- Naber, P. & Knippels, V. (2013). *Diversiteit in Vakmanschap. Opleiden met gevoel voor diversiteit*. Amsterdam/ Utrecht: Hogeschool Inholland/ Kenniswerkplaats Tienplus.
- Ogbu, J. (1987). Variability in Minority School Performance: a Problem in Search of an Explanation. *Anthropology & Education Quarterly*, 18, 312-34.
- Ogbu, J. & Simons, H. (1998). Voluntary and Involuntary Minorities: a Cultural-ecological Theory of School Performance with Some Implications for Education. *Anthropology and Education Quarterly*, 29, 155-188.
- Patterson, C. (1984). Empathy, warmth and genuineness in psychotherapy: a review of reviews, *Psychotherapy*, 21, 431-438.
- Pels, T. (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland: De creatie van een nieuw bestaan*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. (2003). *Respect van twee kanten: Een studie over last van Marokkaanse jongeren*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. (2005). Marokkaanse vaders: Van patriarchen naar betrokken paternisten. In M. Distelbrink, P. Geense, & T. Pels (red.), *Diversiteit in vaderschap: Chinese, Creools-Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland* (pp. 215-301). Assen: Van Gorcum.

- Pels, T., 2008. Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van jongens van Marokkaanse afkomst. In D. Brons, N. Hilhorst & F. Willemsen (Red.), *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren* (pp. 183-196). Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.
- Pels, T. (2014) Dilemmas of educating Muslim children in the Dutch immigration context. In M. Sedgwick (ed.), *Making European Muslims. Religious socialization among young Muslims in Scandinavia and Western Europe*, pp. 56-73. New York & London: Routledge.
- Pels, T., Distelbrink, M., & Postma, L., (2009a). *Opvoeding in de migratiecontext: Review van recent onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders, in opdracht van NWO*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T., Distelbrink, M., & Tan, S. (2009b). *Meetladder diversiteit interventies: Verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor (etnische) doelgroepen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T., & Geense, P. (2005). Taakverdeling en opvoeding. In: T. Pels & M. de Gruijter (red.) *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalië en Afghanistan in Nederland*, pp. 65-119. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. & Gruijter, M. de (2005). *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalië en Afghanistan in Nederland*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Pels, T., & Gruijter, M. de (2006). *Emancipatie van de tweede generatie: Keuzen en kansen in de levensloop van jonge moeders van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T., Ketner, S., & Naber, P. (2012). *Een vader is meer dan 100 meesters: Versterken van vaderschap in Amsterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/ Kenniswerkplaats Tienplus.
- Pels, T., & Nijsten, C. (2000). Jongeren over hun opvoeding. In T. Pels (red.), *Opvoeding en integratie: Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en pedagogische afstemming tussen gezin en school* (pp. 88-114). Assen: Van Gorcum.
- Peralta, F., & Arellano, A. (2010). Family and disability: A theoretical perspective on the family-centered approach for promoting self-determination. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(3), 1339-1362.

- Portes, A. (1995). Segmented Assimilation among New Immigrant Youth: a Conceptual Framework. In: R. Rumbaut and W. Cornelius (eds.), *California's Immigrant Children: Theory, Research, and Implications*.
- Prinsen, B., L'Hoir, M.P., de Ruiter, M., Oudhof, M., Kamphuis, M., de Wolff, M. Alpay, L. (2012). *Richtlijn opvoedingsondersteuning voor opvoedingsvragen en lichte opvoedingsproblemen in de jeugdgezondheidszorg en het Centrum voor Jeugd en Gezin*. Utrecht/Leiden: Nederlands Jeugdinstituut/TNO.
- Santisteban, D.A., Suarez-Morales, L., Robbins, M.S., & Szapocznik, J. (2006). Brief strategic family therapy: lessons learned in efficacy research and challenges to blending research and practice. *Family Process*, 45(2), 259-272.
- Sarno Owens, J., Richerson, L., Murphy, C.E., Jagelewski, A., & Rossi, L. (2007). The Parent Perspective: Informing the Cultural Sensitivity of Parenting Programs in Rural Communities. *Child & Youth Care Forum*, 36(5), 179-194.
- Statham, J. (2000). Outcomes and effectiveness of family support services: A research review. In: *Practice Issues*. London University (England): Institute of Education.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T.V.M., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W.A.M., & Crijnen, A A.M. (2003). Parent, teacher and self reported problem behavior in the Netherlands: Comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38, 576-585.
- Sue, S., & Zane, N. (1987). The role of culture and cultural techniques in psychotherapy. *American Psychologist*, 42(1), 37-45.
- Tannen, D. (1991). *Je begrijpt me gewoon niet. Hoe vrouwen en mannen met elkaar praten*. Amsterdam: Prometheus.
- Tavecchio, L. en Bos, H. (2011). Inleiding op het themanummer 'vaderschap, rol van vaders in opvoeding van kinderen en diversiteit in vaderschap. In: Tavecchio, L. en Bos, H. (red). *Pedagogiek. Themanummer vaderschap, rol van vaders in opvoeding van kinderen en diversiteit in vaderschap*, 31(1), p. 3-10.
- Tharp, R.G. (1991). Cultural diversity and treatment of children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(6), 799-812.
- Trivette, C.M., Dunst, C.J., & Hamby, D.W. (2010). Influences of Family-Systems Intervention Practices on Parent-Child Interactions and Child Development. In: *Topics in Early Childhood Special Education*, 30(1), 3-19.

Wolf, S. (2011). *Factsheet Somaliërs in Nederland*. Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken.

Zwirs, B.W.C., Burger, H., Buitelaar, J.K., & Schulpen, T.W.J. (2006a). Ethnic differences in parental detection of externalizing disorders. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 15, 418-426.

Colofon

Opdrachtgever	ZonMw
Auteurs	Dr. M.J. Distelbrink (Verwey-Jonker Instituut) S. Halane, Bsc. (Trias Pedagogica) A. Mehrasz, BSc. (Trias Pedagogica) Dr. P. Naber (Hogeschool Inholland) Dr. T. Pels (Verwey-Jonker Instituut)
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Verwey-Jonker Instituut, de Kenniswerkplaats Tienplus en Trias Pedagogica.

ISBN 978-90-5830-672-2

© Verwey-Jonker Instituut/Hogeschool Inholland/Trias Pedagogica, Utrecht/Amsterdam, 2015. Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut, Hogeschool Inholland en Trias Pedagogica. De methodiek is eigendom van Trias Pedagogica. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

De methodiek ‘Opvoeddebatten met Marokkaanse vaders’ is enkele jaren geleden ontwikkeld door Trias Pedagogica. De debatten hebben als doel om vaders die niet zo snel worden bereikt door formele opvoedondersteuning met elkaar te laten reflecteren op het vaderschap. Aanvullend krijgen zij kennis over opvoeding en ontwikkeling aangereikt. Inmiddels wordt de methodiek ook uitgevoerd met migranten uit andere etnische groepen, zoals Somalische en Ghanese vaders. In het eerste deel van deze publicatie wordt de toepasbaarheid en toepassing van de methodiek bij deze twee nieuwe groepen beschreven. Het tweede deel is gewijd aan de wetenschappelijke onderbouwing van de methodiek zoals die toegepast is bij Marokkaanse, Somalische en Ghanese vaders. Voor dit rapport werkten onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut en Hogeschool Inholland - verenigd in de Kenniswerkplaats Tienplus - opnieuw samen. Eerder verscheen de methodiekbeschrijving van ‘Opvoeddebatten met Marokkaanse vaders’.

Deze uitgave kwam tot stand met steun van ZonMw.

